№ 272 ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 9

1908

ԵՐԵՍՈՒՆՎԵՑԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 9 № 272

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի. կէս տարվանը 6 ռուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրութեան մէջ.

Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Базарная ул. д. Тамамшева № 16.
Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».

Տելեֆոն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լեզվով

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ.

Տելեֆոն № 253.

Հինգշաբթի, դեկտեմբերի 12-ից,

ԼԻԿՎԻԴԱՑԻԱՅԻ ՊԱՏՃԱՌՈՎ

ՆՇԱՆԱԿՎԱԾ Է

ՎԵՐՋՆԱԿԱՆ ԷԺԱՆ ՎԱՃԱՌՔ

բոլոր ապրանքների համար

ԵՂԲ. Ա. ԵՒ ԵԱ. ԱԼԹԱՆՑԻ

խանութում, Գոլովինսկի պրոսպեկտի վրա:

ԳՆԵՐԸ ՇԱՏ ԷԺԱՆ ԵՆ

9-ին, 10-ին և 11-ին խանութը փակ կը լինի:

(9, 12) 0—1

Դեկտեմբերի 23-ի յոբելեանի առիթով

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

25-ԱՄԵԱԿ „ԱՂԲԻՒՐ" ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԱՄՍԱԳՐԻ

I. ՏԻԳՐԱՆ ՆԱԶԱՐԵԱՆ, II. „ԱՂԲԻՒՐԸ" 25 ՏԱՐՎԱՅ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ

Կազմեց Նար-Դոս, բժշկապետ Բ. Նաւասարդեանի առաջաբանով

ԳԻՆՆ Է 20 ԿՈՊԷԿ

Դիմել Թիֆլիսի գրավաճառներին և յոբելեանական յանձնաժողովի նախագահ բժշկապետ Բ. Նաւասարդեանին՝ Առաջին ժամանոր հիւանդանոց:

(շ. ե. հ.) (առ.) 10—7

Հինգշաբթի, դեկտեմբերի 11-ին

Ժողովարանի դահլիճում

նշանակված է

Հայոց Ազգագրական Ընկերութեան

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱԿԱՆ ՆԻՍՏԸ

Բանախօսեց Արշակ Չոպանեանը դասախօսելու է

Սիրային բանաստեղծները հայոց մէջ:

Տոմսակները վաճառվում են ժողովարանի շվէյցարի մօտ:

Սկիզբն է ժամը 8-ին երեկոյեան:

(ե. հ) ա. 2—1

ՆՈՐ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԹՈՒՐՔԻԱՅՈՒՄ

«Մշակի» մէջ մենք տպեցինք լուր, որ Կ. Պոլսում և Եգիպտոսում ժողովներ են անվում կազմակերպելու մի քաղաքական կուսակցութիւն սահմանադիր-ռամկավարական անունով:

Դա առանձին ուշադրութեան արժանի մի երողութիւն է:

Քաղաքական կուսակցութիւնների կազմակերպութիւնը Թիւրքիայում—օրվայ պահանջն է, ժամանակակից կեանքի թելադրանքն է: Այն օրից, երբ սկսվում է պարլամենտական կեանք երկրի մէջ և ժողովրդի ներկայացուցիչները կոչվում են տնօրինելու պետութեան գործերը, անհրաժեշտութիւն է դառնում որոշ ծրագիրների և դաւանանքների գոյութիւնը, որոնցով պէտք է ղեկավարվեն պատգամաւորները և հասարակութեան խաւերը իրանց գործունէութեան ընթացքում:

Օսմանեան քաղաքացիները անշուշտ կը բաժանվեն մի քանի կուսակցութիւնների: Եւ մեզ համար հաճելի է արձանագրել, որ նրանց մի պատուելի մասը հակումն է ցոյց տալիս ընդունելու սահմանադիր-ռամկավարական կուսակցութեան ծրագիրը:

Մասնաւորապէս թիւրքահայերը սկսել են հետաքրքրվել սահմանադիր-ռամկավարական կուսակցութեան ծրագրով դեռ անցեալ տարիներից, երբ նոր էր կազմվում այդ կուսակցութիւնը Ռուսաստանում և երբ մեր կովկասեան հայերի մի մասը յարեց այդ կուսակցութեանը: Իսկ երբ յայտարարվեց օսմանեան սահմանադրութիւնը, այն ժամանակ թիւրքահայ առանձին անհատների հետաքրքրութիւնը դէպի սահմանադիր-ռամկավարների ծրագիրը սկսեց ընդարձակվել շատերի շրջանում և ժողովրդականանալ:

Մեզ շատ անգամ դիմել են Թիւրքիայի զանազան կողմերից և խնդրել սահմանադիր-ռամկավարների ծրագիրը և մենք գոհացրել ենք, որքան կարողացել ենք, տալով նրանց այն տպագրված բնագիրը, որը մի ժամանակ լոյս տեսաւ «Մշակ» լրագրի էջերում:

Անտարակոյս, Թիւրքիայի պետական կեանքը ունի տարբերութիւններ ռուսական կեանքից և քաղաքական ու հասարակական խնդիրների մշակութիւնը ու լուծումը կունենան իրանց ուրոյն բնաւորութիւնը, բայց հիմնական հայեցակէտները և ղեկավարվող սկզբունքները կարող են բաւականաչափ համապատասխան համարվել քաղաքական գործունէութեան համար երկու երկիրներումն էլ:

Սահմանադիր-ռամկավարների ծրագիրը արմատական է ըստ էութեան և օրինական-սահմանադրական ըստ գործելակերպի: Եթէ Թիւրքիայի ձախակողմեանները խելամուտ լինեն և բաւականանան այդ ծրագրով, նրանք առաջն առած կը լինեն մի շարք անպատեհութիւնների և սխալների, որոնք այնքան կործանիչ եղան ռուսական ազատագրութեան համար:

Ռուսական ծայրայեղ գործողները, նրանց թւում և հայերի մի մասը, չը կարողացան ըմբռնել սահմանադիր-ռամկավարների ծրագրի նշանակութիւնը և գնահատել նրան ըստ արժանոյն: Դա քաղաքական տհասութեան մի պատմական դժբաղդ և տխրագին հանգամանք էր: Գուցէ Թիւրքիան աւելի երջանիկ կը լինի այդ գործում քաղաքական ազատագրութեան արշալոյսին:

Ա. Քալանթար

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Պետերբուրգ, 5 դեկտեմբերի

Խոմեակովը շարունակում է անհանգստանալ, և վախենում են, որ նա կրկին հրաժարական կը տայ: Նա գանգատվում է, որ հոկտեմբերեաններ ոչ մի աջակցութիւն չեն ցոյց տալիս իրան: Այնուամենայնիւ նա համաձայնվել է առ այժմ յետաձգել իր հրաժարականը:

Հռոմի ռուսական դեսպանի պաշտօնի համար ամենահաւանական թեկնածուն համարվում է արտաքին գործերի մինիստրի օգնական Չարիկովը:

«Рѣчь» լրագիրը հաղորդում է, որ պարսկական իր թղթակից Տանէն (իսկական ազգանունն է Պանօվ—ազգով բուլղարացի) արտաքսված է Թէհրանից ռուսական միսսիայի կարգադրութեամբ, որը դիմել է այդ միջոցին շահի պահանջի համաձայն:

Շահի կողմից ուղարկված Ալլա-Միւլքը Պետերբուրգում աշխատում է փոխառութիւն ստանալ յեղափոխականների դէմ կռիւը շարունակելու համար:

Լուր է պտտում, որ սուլթանը 1909 թւին այցելելու է Պետերբուրգ:

Դումայի մահմեդական պատգամաւորները ծննդեան տօների արձակուրդներին ուղևորվելու են Պոլիս՝ այցելելու պարլամենտը:

«Новое Время» լրագրի թղթակցին շահը յայտնել է, որ ինքը կատարելու է իր տուած խոստումը—յաջորդաբար մտցնելու սահմանադրական բարենորոգումները՝ երբ ժողովուրդը կըմբռնի նրանց իմաստը և վճռել է գործել հակառակ ռէակցիայի ձգտումներին: («Кс.», «Б.Э» և «В. Б.»)

—

Կ. Պոլիս, 4 դեկտեմբերի

Գիշերը երկու անյայտ անձնաւորութիւններ փորձել են ներս մտնել գահաժառանգի ապարանքը: Երբ պահակները նկատում են, նրանք թողնում են ու փախչում մթութեան մէջ աննկատելի կերպով:

Ատրպատականից հաղորդում են, որ այնտեղ կազմվել է մի մեծ կուսակցութիւն, որը նպատակ է դրել գահընկէց անել ղաջարների հարստութիւնը և մտցնել Պարսկաստանում հասարակապետական կառավարութիւն:

(«Кс.»)

—

Կ. Պոլիս, 6 դեկտեմբերի

Ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստր Հակկը-բէյը նշանակվեց Հռոմի թիւրքաց դեսպան. Նախկին դեսպան Զիա-փաշան նշանակվեց պետական կալուածքների կառավարութեան վերատեսուչ. կալուածքների նախկին վերատեսուչ Աբդուրրահմանը նշանակվեց ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրութեան ժամանակաւոր կառավարիչ: («Հ. Գ.»)

—

Կ. Պոլիս, 6 դեկտեմբերի

Ստամբուլի կենտրոնական բանտում բանտարկեալները ապստամբվեցին, պահանջելով ազատել իրանց պարլամենտի բացման առթիւ: Բանտարկեալները փորձեցին հրդեհել բանտը. նրանցից մէկը սպանվեց, մի քանիսը վիրաւորվեցին: («Հ. Գ.»)

—

Թէհրան, 6 դեկտեմբերի

Շահը տեղափոխվեց Ֆէրրահաբադի պալատը, որ գտնվում է Թէհրանից ութ մղոն հեռաւորութեան վրա, ուր և մտադիր է ձմեռել: («Հ. Գ.»)

—

Բեռլին, 6 դեկտեմբերի

Րէյխստագի նախագահը օսմանեան պարլամենտին ուղարկեց մի հեռագիր, որով րէյխստագի կողմից անկեղծ համակրանք է արտայայտվում օսմանեան ժողովրդի ներկայացուցիչներին: («Հ. Գ.»)

—

Վիեննա, 7 դեկտեմբերի

Երէկ կայսրից ունկնդրութեան ընդունվեց անգլիական դեսպան Կարտրայտը:

Կոմս Դզէդուշինսկին Պետ. Հեռ. Գործ. թղթակցի հետ խօսակցելիս լիազօրութիւն է տուել նրան յայտնել, որ ոչ միայն նա, այլ և լեհական ներկայացուցչութիւնը կողմնակից է Բօսնիային բէալ աւտօնոմիա շնորհելու, և դրականապէս այդ կը պահանջէ:

«Cor. Bureau»-ին Կ. Պոլսից հաղորդում են, որ դեկտեմբերի 5-ին, երբ աւստրիական «Լլօյդ» ընկերութեան շոգենաւը հասաւ Նաւահանգիստ, աւստրիական պօստը տեղափոխելու ժամանակ տեղի ունեցան անկարգութիւններ և բռնութիւններ: («Հ. Գ.»)

—

Պարիզ, 5 դեկտեմբերի

Լրագիրների տուած տեղեկութիւնների համաձայն, աւստրիացիները շարունակում են զինել կաթոլիկ բօսնիացիներին: Ուղղափառ սերբերին ու մահմեդականներին ընդհակառակը զինաթափ են անում և խլում են հասարակ կացիններն անգամ: Սպասում են, որ իշխանութիւնների կողմից խրախուսված կաթոլիկները ահագին ջարդ կը կազմակերպեն: («Кс.»)

—

Լիսաբոն, 7 դեկտեմբերի

Մինիստրների խորհուրդը որոշեց թագաւորին ներկայացնել կաբինէտի հրաժարականի խնդրագիրը: («Հ. Գ.»)

—

Պետերբուրգ, 5 դեկտեմբերի

Գատչինոյում վախճանվեց նկարիչ-վիպասան Նիկոլայ Նիկոլայէվիչ Կարազինը: («Հ. Գ.»)

—

Մոսկվա, 6 դեկտեմբերի

Վախճանվեց վիպասան կոմս Սալիաս-Տուրնէմիրը: («Հ. Գ.»)

—

Լայպցիգ, 6 դեկտեմբերի

Երէկ առաւօտեան զգացվեց բաւական ուժեղ երկրաշարժ:

Երկրաշարժ զգացվել է նաև Արևմտեան Սակսոնիայի և Տիւրինգիայի շատ տեղերում: Բոլոր դէպքերում երկրաշարժը ոչ թէ վուլկանական ծագման էր, այլ տեկտօնական: («Հ.Գ.»)

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ԳՈՐԾԵՐԸ

Մէշէդ, 28 նոյեմբերի

Խորասանի նահանգն ամբողջապէս յուզվեց: Ցանատիկոս ժողովուրդը բողոքի ձայն է բարձրացրել կառավարութեան անարդար կարգերի դէմ:

Շուկան դեռ մնում է փակ: Խանութպանները իրանց ապրանքները խանութներից փոխադրում են ապահով տեղեր, վախենալով որ այսօր կամ վաղը սարվազները կը թափվեն և տարիների ընթացքում աշխատած կոպէկները թալանի կենթարկեն:

Ագիտացիան ամենայայտնի մզկիթում շարունակվում է: Ամսիս 24-ին հրատարակված է մի համառօտ թռուցիկ սահմանադրականների կողմից, որով յայտարարում են Խորասանի ամբողջ նահանգի ժողովրդին՝ միանալ ու միահամուռ դիմադրել, մինչև սահմանադրութիւնը կատարեալպէս խլվի շահից: Թռուցիկն օրինակ է բերում Թաւրիզի վերջին 5—6 ամսվայ անցքերը:

Իմամ-Րզայի մզկիթում սահմանադրականները ապստամբվելով և ժողովուրդը ամբողջովին իրանց կողմն գցելուց ու խանութները փակել տալուց յետոյ դեռ մինչև այսօր ոչ մի դրական քայլ չեն դիմել:

Սահմանադրականները կարգը վերականգնելու և նորմալ կեանքի ընթացքը վերսկսելու ուղղութեամբ լուրջ ծրագիրներ են պատրաստում: Ախունդ-Զադէն (Նէջէֆի մեծ մուջթէհիդի որդին) կարգադրել է, որ՝ նախ և առաջ՝ պէտք է բացվի տեղիս անջումանը, որպէսզի ժողովրդի ձայնի մեծամասնութեամբ ընտրված անջումանի անդամները կանոնաւորապէս շարունակեն իրանց խորհրդակցութիւնները: Երկրորդ՝ պէտք է ընտրված անդամները ձեռնամուխ լինեն ժողովրդական միլիցիա կազմակերպելու խնդրին: Երրորդ՝ անջումանի ընտրած խմբերը պէտք է պատրաստվեն անջումանի առաջին իսկ հրամանին՝ պատրաստ լինել ժողովրդական իրաւունքները պաշտպանելու և կառավարական զօրքին դիմադրելու համար:

Ներկայ դրութիւնը անփոփոխ շարունակվում է մինչև մի քանի օր, այսինքն մինչև անջումանի կատարեալ հաստատումը:

Ռուքնը-Դովլէի բանակի զինւորների թիւը դժուար է հաշւել, որովհետև բացի քաղաքիս զինւորներից՝ կանչել է տուել նաև շրջակայ գիւղօրայքից հեծեալ կօզակներ, նոյնիսկ Բուժնուրդի և Ղօչանի կողմերից, որոնք եկել են միայն թալանի յուսով:

Թնդանօթները դեռ մնում են ուղղված դէպի քաղաքը՝ «արքի» բարձր պիրքերից ու քաղաքիս կենտրոն փողոցներից:

Ամսիս 24-ին սարվազները պրօվօկատօրական նպատակով մի քանի գնդակ են արձակել շուկայում և հայհոյել մի քանի պատուաւոր ախունդների: Նոյն օրը Ռուքնը-Դովլէի կարգադրութեամբ շուկաներում դրված պահակներին և հեծեալ կօզակներին ետ են կանչել: Բազարը բաց անելու նախապատրաստութեան մէջ է ժողովուրդը:

Թաւրիզի նահատակված մարտիկների իշատակին տեղիս պարսիկները համարեա ամեն գիշեր հոգեհանգիստ են կատարում:

Միապետականները և սահմանադրականները տենդային պատրաստութիւնների մէջ են: Ժամ առ ժամ սպասվում է լուրջ խառնակութիւնների:

Հեծեալ պահակներ են շրջում քաղաքում և «արքում»: Ռուքնը-Դովլէի պալատը հազարաւոր զինւորներով է շրջապատված:

Իքս

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄՏՔԵՐ ԵՒ ՓԱՍՏԵՐ

«Մշակի» մէջ հաղորդված մի լուր առիթ է տուել մի բանակռուի Թիֆլիսի «Փորձ» և Բագուի «Бакинское Эхо» թերթերի միջև: Այդ բանակռիւը բնորոշ է զանազան տեսակէտներով և արժէ նրա մասին մի քանի խօսք ասել:

Խնդիրը վերաբերում է Թիւրքական Հայաստանի հայ տառապեալներին օգնող Թիֆլիսի Կենտրոնական Հանգանակիչ Մասնաժողովի այն որոշմանը, որ հաղորդվեց «Մշակի» մէջ, Թիւրքական Հայաստանի ներկայ դրութիւնը ուսումնասիրելու վերաբերմամբ: Հանգանակիչ Մասնաժողովը, որ ունի բոլոր յարմարութիւնները հանդիսանալու այսուհետև Թիւրքական Հայաստանին օգնող մի լիզալ կազմակերպութիւն, գիտակից իր այդ պարտականութեան և պատասխանատուութեան, կայացրել է մի շատ խելացի որոշում՝ ուսումնասիրելու ձեռնհաս և բարեխիղճ անձանց ձեռքով Հայաստանի ներկայ վիճակը, քանի որ այդ երկիրը մեզ ռուսահայերիս համար մինչև այսօր Terra

incognita էր և քանի որ՝ այժմ հնարաւորութիւն կայ ուսումնասիրելու։

«Գործ» թերթը բացասաբար վերաբերվեց այդ նախաձեռնութեանը, և հասկանալի է՝ ինչ պատճառով։

«Бакинское Эхо» թերթը, որ այժմ հրատարակվում է պ. Բ. Վերմիշեանի խմբագրութեամբ, վերաբերվեց Հանգանակիչ Մասնաժողովի այդ որոշմանը այնպէս, ինչպէս պէտք է վերաբերվի ամեն մի ոչ նեղ կուսակցական և հայ ժողովրդի բարին կամեցող օրգան։

Ահա ինչ է գրում այդ թերթը.

Մենք մատնանշեցինք հայոց մամուլի արմատական մասի ներկայացուցչի սկեպտիկական վերաբերմունքը Հանգանակիչ Մասնաժողովի ենթադրեալ որոշման՝ ուղարկելու Թիւրքական Հայաստան մի քանի անձինք՝ գործերի իսկական դրութիւնը տեղում լուսաբանելու համար։ «Գործին» թւում է, թէ այդպիսի առաքումը կարող է հայթայթել ուղարկվող անձանց միայն «հաճելի ուղևորութեան բաւարարութիւն»։

Անկեղծօրէն խօսելով, մեզ անհասկանալի է այդպիսի բացասական վերաբերմունք այն ամենին, ինչ որ կարող է անել տեղական հայ հասարակութիւնը հայոց հարցի համար, անկախօրէն և առանց նախնական հաւանութեան հայոց հարցի ներկայ ակտիվ գործիչների կողմից։

Մենք մտածում ենք, ընդհակառակը, որ ամեն մի փորձ տեղական հայ հասարակութեան կողմից աւելի մօտ ծանօթանալու հայերի վիճակի հետ Թիւրքիայում, ստանալու համար բոլոր տեղեկութիւնները և սովի և հայկական կեանքի ուրիշ կողմերի մասին—առաջին աղբիւրից քաղելով—պէտք է միայն ողջունել։

Չը պէտք է մոռանալ այն փաստը, որ մենք քիչ բան գիտենք, թէ ինչ է կատարվում Թիւրքական Հայաստանի սահմաններում։ Բոլոր տեղեկութիւնները, որոնք թափանցում են այդտեղից մամուլի և հասարակութեան մէջ, միևնոյն աղբիւրից են, որն, ի հարկէ, մենք չենք կամենում կասկածի տակ ձգել իբրև անհաւաստի, բայց որն, ակնյայտ է, պէտք ունի լրացումների՝ խնդրի աւելի բազմակողմանի լուսաբանութեան համար։

Եթէ հայ հասարակութեան մի որոշ մասը զգացել է պահանջ՝ ստանալու անմիջական տեղեկութիւններ վնասված տեղերից սովեալների դրութեան մասին, ո՞վ համարձակութիւն կառնի իր վրա՝ յանդիմանութիւն կարդալու Մասնաժողովին, թէ այդ տեղեկութիւններն արդէն կան մամուլի մէջ և թէ այդ առաքումը կը լինի մի տեսակ partie de plaisir, թէև ով կարդում է լրագիրները, նոյնիսկ նա գիտէ, թէ ինչ «հաճոյք» կարելի է ստանալ Թիւրքական Հայաստանում ճանապարհորդելով, սակայն մի փոքր անաչառութիւն ունենալով կարելի էր ուրիշ եզրակացութիւն հանել առանձին լիազօրներ ուղարկելու համար զգացված պահանջից, եզրակացութիւն, որը, գուցէ, ոչ բոլորովին հաճոյական է, բայց և ոչ նուազ տրամաբանական, այսինքն թէ, ուրեմն, մամուլի մէջ ունեցած տեղեկութիւնները, բաւականաչափ հաւաստի չեն համարվում։

Բացի այդ նկատումներից՝ հայ հասարակութեան որոշ մասի մէջ վաղուց կարիք է զգացվում այլևս չընթանալ ուրիշների ետևից հայկական իրականութեան հասունացող հարցերը լուծելիս, այլ նայել այդ իրականութեան վրա իր սեփական աչքերով, չը մթագնված՝ վարդապետութիւններով և միրաժներով...

Ուստի, որքան շուտ իրագործէ Մասնաժողովն իր միտքը լիազօրներ ուղարկելու մասին՝ տեղնուտեղը լուսաբանելու սովեալների վիճակը, այնքան դա լաւ կը լինի Թիւրքաց հայերի և տեղական հայ հասարակութեան համար։

Բագուի ռուս թերթը թէև քօղարկված, բայց բաւական թափանցելի կերպով հասկացնում է, թէ ինչո՞ւ իրանց հայ հասարակութեան արմատական մասի ներկայացուցիչներ համարողները, ի դէմս «գործականների», հակառակ են մի որոշման, որ փոքր ինչ անկանխակալ, անաչառ և առողջամիտ մարդիկ պէտք է ողջունէին մեծ հաճութեամբ։ Նրանք կարծում են, որ հայ ժողովրդի խորհրդատուն, բարերարը, օգնողը միշտ իրանք պէտք է լինեն. ուրիշը ոչ միայն իրաւունք չունի հայ ժողովրդի խորհրդատուն, բարերարը, հոգատարը լինելու, այլ և չը պէտք է յանդգնէ մտածել այդ մասին։ Տեսնվում բան է, որ Թիւրքաց Հայաստան գնան որոշ ուղղութեան, լուրջ համոզմունքների, լայն աշխարհահայեացքի տէր մարդիկ, այն էլ գնան ուսումնասիրելու նպատակով։ Մի՞թէ կարելի է այդ թոյլ տալ. յանկարծ դուրս գայ, որ այդ նոր ուսումնասիրողները խնդրի վրա նայեն ուրիշ պրիզմայով և իրականութիւնը ցոյց տան այնպէս, ինչպէս նա կայ իրապէս։

Այն տասնեակ տարիների ընթացքում, երբ մուտքը Թիւրքաց Հայաստան արգելված էր ընդհանրութեան համար, փակված էր օտար երկիրների հայերի առաջ, Հայաստան մուտք էին գործում միայն ծածուկ, յեղափոխականները։ Բայց դրանք բոլորովին այլ նպատակ ունէին. դրանք, ի հարկէ, չէին կարող ուսումնասիրել երկիրը, նրա պահանջները, նրա կարիքները. Նրանք այլ գործ ունէին կատարելու և կատարեցին։ Պատմութիւնը և ապագան ցոյց կը տան, թէ նրանց կատարած գործը որքան օգտակար կամ վնասակար է եղել հայ ժողովրդի համար։ Բայց եթէ առանց պատմութեան վճռին ընդունենք նոյնիսկ, որ նրանց կատարած գործը օգտակար է եղել հայ ժողովրդի համար, դարձեալ այսօր Թիւրքաց Հայաստանի ուսումնասիրութեան գործը պէտք է և պէտք է կատարել բոլորովին այլ եղանակով, այլ տարրերի ձեռքով։ Այսօր, երբ ընկել է հին ռէժիմը, երբ հրատարակվել է ժողովրդի ազատագրութիւնը, այլևս ուրիշ մարդիկ են պէտք երկրի կուլտուրական զարգացումը առաջ տանելու համար։ Նրանք, որոնք գործում էին հին ռէժիմը տապալելու համար, նրանք այլևս անզօր և անձեռնհաս են գործելու նոր ռէժիմի շինութեան համար։ Կործանողները այլ էին, պէտք է այլ լինեն շինարարները, եթէ առաջինները կը շարունակեն կործանողներ մնալ։ Այդպէս է եկել ամեն տեղ և ամեն մի յեղափոխութեան ժամանակ։ Կործանողներից յետոյ եղել են շինարարներ, իսկ շինութեան համար պէտք է կատարել երկրի ուսումնասիրութիւնը, բարեխիղճ, անաչառ ուսումնասիրութիւնը։ Մինչև այսօր, չը նայելով հայ ժողովրդի տուած ահագին զոհերին, առատ նուէրներին, մենք չունենք մի փոքր ի շատէ օրինաւոր վիճակագրութիւն Թիւրքական Հայաստանի, մի փոքր ի շատէ ամփոփ ուսումնասիրութիւն Հայաստանի տնտեսական, կրթական և այլ դրութեան։

Ժամանակ է սկիզբն դնելու ուսումնասիրութեան գործին, և Հանգանակիչ Մասնաժողովի որոշումն այդ սկիզբն իրագործելու սկիզբն է, ուստի այդ նախաձեռնութիւնը պէտք է ողջունել մեծ համակրութեամբ և ոչ խծբծանքներով արգելքներ և խոչընդոտներ յարուցանել նրա դէմ։ Սովեալների օգտին տրված կոպէկները խնայելու մասին են խօսում նրանք, որոնք իրանք այդպիսի շատ և շատ կոպէկներ չեն խնայել, երբ պէտք է եղել։

Գործեցէք ինչպէս գիտէք, բայց արգելք մի հանդիսանաք ուրիշներին գործելու։ Հասկացէք վերջապէս, որ հայ հասարակութեան գիտակից մասը վաղուց զգում է պահանջ՝ այլ ևս կոյր աչքերով, ծուռ պրիզմայով չը նայելու հայկական իրականութեան վրա։ Թողէք ասպարէզ գան շինարարները. գիտէք, որ շատ բան է քանդված, աւերված և վերաշինել պէտք է։

Շահրիար

ԱԿԱԿԻ ԾԵՐԵԹԵԼՈՒ ՅՈԲԵԼԵԱՆԸ

Կիրակի, դեկտ. 7-ին, Թիֆլիսի արքունական թատրոնում վրացիները մեծ շուքով և հանդէսով տօնեցին իրանց ժողովրդական նշանաւոր բանաստեղծ և գրող իշխան Ակակի Ծերեթելու գրական գործունէութեան յիսնամեայ յոբելեանը։

Հանդէսը, որ սկսվեց ժամը 12-ին, տևեց մինչև ժամը 5-ը կէսօրից յետոյ և ապա շարունակվեց ժամը 8-ից մինչև գիշերվայ ժամը 12-ը։

Կարելի է հաստատապէս ասել, որ Կովկասում ոչ մի գրական անձի և գործչի յոբելեան այդպիսի մեծ ծաւալով և շուքով չէր տօնվել և նրան այնպիսի համակովկասեան կերպարանք չէին տուել, ինչպէս եղաւ Ծերեթելու յոբելեանի տօնախմբութիւնը։ Հայերի մէջ միայն Գրիգոր Արծրունու յոբելեանը կարելի է, այն ևս մասամբ, համեմատել նրա հետ։

Յոբելեանական կարգադիր մասնաժողովը ամեն ջանք գործ էր դրել այդ տօնախմբութիւնը դարձնել ոչ միայն համազգային-վրացական, այլև համակովկասեան։

Միայն պատգամաւորութիւնների թիւը 180 էր և այդ բոլոր պատգամաւորութիւնները բերած ունէին ուղերձներ, պարգևներ, արտասանում էին ճառեր, նուագում էին և երգում օրհներգներ։

Տեսարանը փառաւոր, մխիթարական և հմայիչ էր։ Ամբողջ վրացի ազգը առանց դասակարգի, դաւանութեան և համոզմունքների, գիւղացի, քաղաքացի, ազնուական, վաճառական, հոգևորական, ստրիճանաւոր, չափաւոր ազատամիտ և ծայրայեղ կուսակցութիւններին պատկանող ինտելիգենտներ, զանազան կրթական, կուլտուրական, ազգային, հասարակական, եկեղեցական և բանկային հաստատութիւններ, գիտնական, լուսաւորական և գեղարուեստական հիմնարկութիւններ ուղարկել էին իրանց ներկայացուցիչներին իրանց հիացման, յարգանքի առհաւատչեան դնելու բանաստեղծի ոտքերի տակ և պսակ կապելու նրա գլխին։ Բազմաթիւ շնորհաւորութիւններ, ուղերձներ, նուէրներ եղան և ճառեր արտասանվեցին Կովկասի միւս ազգութիւններին՝ հայ, հրէայ, մուսուլման, ռուս՝ պատկանող անձանց և հաստատութիւնների կողմից։

Արքունական թատրոնը ծայրէ ի ծայր լցված էր, չը նայելով տոմսակները վճարովի էին։ Բեմի վրա շարված էին պատգամաւորութիւնները իրանց զանազան տաբաղներով։ Յոբելեարը—համակրական դէմքով մի դեռ զօրեղ ծերունի—բազմած էր բեմի աջ կողմին մի բազկաթոռի վրա, որի պատուանդանը զարդարված էր պսակներով։ Երբ վարագոյրը բարձրացաւ, հնչեց երաժշտութիւնը և վրացի պատանիների ու օրիորդների խումբը երգեց վրացերէն մի գեղեցիկ և վերին աստիճանի ներդաշնակ փառաբանական երգ ձօնեալ յոբելեարին։ Այդ խումբը, որ մի քանի անգամ երգեց, գեղեցիկ գաղափար տուեց մեզ վրացիների գեղարուեստական ճաշակի և երգեցողութեան զարգացման մասին։ Ապա յոբելեանական հանդէսը բացեց կարգադիր մասնաժողովի նախագահ Գոգեբաշվիլին մի համառօտ ճառով, որից յետոյ սկսվեցին շնորհաւորութիւնները և ուղերձների ընթերցումը։ Առաջինը շնորհաւորեցին և մի գեղեցիկ ծաղկէ պսակ մատուցին արքունական թատրոնի և օպերային խմբի պատգամաւորները։ Շատ սրտառուչ էր այն տեսարանը, երբ Ծերեթելու մօտիկ ազգականները և նրա պառաւ դայեակը մատուցին այն գիւղական անտաշ օրօրոցը, որի մէջ նա մեծացել էր և որը պահվել էր գիւղում մինչև այսօր։

Թւել մի առ մի պատգամաւորութիւնները, ուղերձները, ճառերը անհնարին է։ Ինչպէս ասացինք, դրանց թիւը 180 էր, իսկ զանազան տեղերից և երկիրներից ստացված հեռագիրների թիւը, ինչպէս պատմեցին, հասնում է մի քանի հարիւրների։ Կային բազմաթիւ հեռագիրներ ռուսական զանազան թերթերի խմբագրութիւններից, գրողներից, բանաստեղծներից, համալսարանների ուսանողութիւններից և այլն։

Հայերի կողմից շնորհաւորութիւններ, ուղերձներ մատուցին և ճառեր արտասանեցին հետևեալ հաստատութիւնները. 1) Բագուի Հայոց Կուլտուրական Միութեան և Թիֆլիսի Հայոց Դրամատիկական Ընկերութեան կողմից պ. Ալ. Խատիսեան, որ ռուսերէն մի պերճախօս ճառ արտասանեց, վերցնելով իբրև բնաբան սկանդինաւեան մի լեգենդա և թւելով իր այդ ճառի մէջ Ա. Ծերեթելու գլխաւոր արժանաւորութիւնները, շեշտեց առանձնապէս այն հանգամանքը, որ նա երբեք շօվինիզմ չէ արտայայտել. 2) Հ. Ազգագրական Ընկերութեան կողմից հայերէն մի ուղերձ կարդաց պ. Ե. Լալայեան, որին ի պատասխանի յոբելեարը ոտքի կանգնած արտասանեց մի փոքրիկ ճառ հայերի և վրացիների համերաշխութեան մասին. 3) Կովկասի Հայոց Բարեգործական Ընկերութեան կողմից (որի ներկայացուցիչներն էին՝ պ. պ. Յ. Սպէնդիարեան և Ա. Սարուխանեան), Յ. Սպէնդիարեան մի գեղեցիկ ռուսերէն համառօտ ճառով, որ շատ ծափահարվեց, համեմատեց ներկայ տօնախմբութիւնը անտիկական աշխարհի այն շքեղ և փառաւոր տօնախմբութիւնների հետ, երբ յոյն ժողովուրդը պսակում էր իր մեծ քերթողներին. 4) «Մշակ» լրագրի խմբագրութեան կողմից շնորհաւորեցին յոբելեարին պ. պ. Ալ. Քալանթար և Հ. Առաքելեան, և առաջինը ռուսերէն մի ճառ արտասանեց, որ ի ստորև առաջ կը բերենք. 5) «Աղբիւր-Տարազ» թերթերի կողմից հայերէն մի ուղերձ կարդաց պ. Տ. Նազարեան. 6) «Գեղարուեստ» և «Հասկեր» հանդէսների կողմից վրացերէն մի ուղերձ կարդաց պ. Գ. Միրաղեան, որ շատ ծափահարվեց. 7) Ժողովրդական համալսարանի հայկական սեկցիայի կողմից ռուսերէն մի ճառ խօսեց պ. Գ. Խաժակ։

Տեղական ռուս և վրացի մամուլն ևս ունէր բազմաթիւ ներկայացուցիչներ, որոնք այն միտքն յայտնեցին իրանց ճառերի մէջ, թէ իսկապէս, այսօրվայ տօնախմբութիւնը մամուլի տօնախմբութիւն և յաղթանակ է, քանի որ բանաստեղծը իր գործունէութեան մեծ մասը նուիրել է և հրապարակախօսութեան։ Նշանակալից էին և մուսուլման հաստատութիւնների, մանաւանդ պարսկական բարեգ. ընկերութեան մատուցած ուղերձները, որոնց մէջ այն միտքը շեշտվեց, որ հայ-թուրքական եղբայրասպան ընդհարումների պատճառով համերաշխութիւնը կովկասեան երեք գլխաւոր ազգութիւնների մէջ—հայ, վրացի, թուրք—խախտված էր, բայց այժմ երեք ազգութիւններն ևս հասկացել են համերաշխութեան օգուտը։ Նշանակալից էր և բանւորների ներկայացուցիչների ճառը, պրօլետարիատի կողմից, որ, ինչպէս երևաց, խոր տպաւորութիւնը գործեց հանդիսականների վրա։ Այդ ճառը ապացուցեց, որ պրօլետարիատի ներկայացուցիչները բուրժուազիայի ինտելիգենտ ներկայացուցիչներից աւելի լաւ գիտեն արժանապատուութեամբ խօսել և «տալ զկայսերն կայսեր, զԱստուծոյն Աստուծոյ»։ Իրանց ճառի մէջ նրանք հարկաւոր համարեցին շեշտել այն հանգամանքը, թէ բանաստեղծ Ակակի Ծերեթելին սկզբում պաշտպան կանգնեց ժողովրդական մասսայի շահերին, բայց «այն օրը, երբ պրօլետարիատը կուռ կերպով միացաւ խորտակելու այն ոյժը, որ կաշկանդում էր փոքր ազգութիւնների ստեղծագործական հանճարը և թոյլ չէր տալիս արտափայլել նրանց, այդ օրը, բանաստեղծ Ակակի Ծերեթելի, պրօլետարիատը ձեզ իր շարքերի մէջ չը գտաւ։ Այնուամենայնիւ, պրօլետարիատը այսօր խոնարհվում է ձեր առաջ և յարգանք մատուցանում, որովհետև դուք առաջինը կամուրջ ձգեցիք նրա և գրականութեան միջև»։

Աւելորդ չենք համարում նկատել, որ այն օրը, երբ Ալ. Խատիսեան հարկ էր համարել շեշտելու շօվինիզմի բացակայութիւնը Ակակի Ծերեթելու մէջ «Գործը» նոյն իսկ կոպիտ կերպով շեշտել էր նրա շօվինիզմը։

Մենք ասացինք, որ յոբելեանական հանդէսը սկսվեց արքունական թատրոնում առաւօտեան ժամը 12-ին և աւարտվեց գիշերվայ ժամը 2-ին։ Բայց դեռ առաւօտեան ժամը 10-ին Սիօնի տաճարում մաղթանք կատարվեց և վրացի հոգևորականութիւնը իր շնորհաւորութիւնները արեց։ Ապա համքարները իրանց դրօշակներով և նուագածութեամբ առաջնորդեցին բանաստեղծին թատրոն։

Դուրս գալով թատրոնից, մեր տպաւորութիւնը այն եղաւ, որ եթէ հայերը գիտեն լաւ թաղել իրանց գործիչներին, վրացիները լաւ գիտեն գնահատել, այն ևս ազգովին, և վարձատրել իրանց գործիչներին կենդանութեան ժամանակ։

Հաճելի տպաւորութիւն թողեց մեր վրա և այն հանգամանքը, որ գեղարուեստական ճաշակը աւելի շատ է զարգացած վրացիների մէջ, քան թէ հայերի մէջ։ Երգեցողութիւնը աւելի լաւ է յաղդարված և աւելի տպաւորիչ է։

Հ. Ա.

—

Քալանթարի ճառը

Մեծարգոյ յոբելեար.

Այսօր, ձեր բանաստեղծական և գրական գործունէութեան յիսնամեակի հանդիսաւոր տօնակատարութեան օրը, հայ ժամանակակից մամուլի աւագագոյն օրգան «Մշակ» լրագրի խմբագրութիւնը բերում է ձեզ իր ջերմ շնորհաւորութիւնը։

Ձեր գործունէութեան մեծագոյն մասը անցել է մեր խմբագրութեան աչքի առաջ, և մենք շատ լաւ գիտենք, թէ որքան ծանր և դժուար էր Կովկասում առաջին ռահվիրաների գործունէութիւնը ժողովրդական գրական անդաստանում։ Դուք յափշտակիչ ոգևորութեամբ և անխորտակելի եռանդով որոնում էիք ժողովրդական հոգու գաղտնիքների բացայայտութիւնները և ձեր տաղանդաւոր ստեղծագործութիւններով աշխատում էիք թարգման հանդիսանալ նրա ձգտումներին։ Դուք բացեցիք ուղիներ դէպի ժողովրդական սիրտը, և սա, յանձին ժողովրդական ներկայացուցիչների, այսօր բաբախում է ձեր շուրջը զօրաւոր զարկերով։

Մենք ձեր հարևան ազգի մամուլի վաղօրեայ օրգանի ներկայացուցիչներս, որ գիտենք թէ որքան դժուար են կուլտուրական նուաճումները և որքան թանգագին են այնպիսի խոշոր տաղանդներ, ինչպիսին ձերն է, ուրախանում ենք տեսնելով ձեր աչքի ընկնող ստեղծագործական աշխատանքի փառաւոր տօնը, մի գործունէութեան, որ հարստացրեց վրաց գրականութիւնը անմահ աշխատութիւններով։ Ողջոյն ձեզ և խորին յարգանք ձեր ոգևորված քնարին։

ԲԱՐԵԳ. ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹԸ

Շաբաթ, դեկտ. 6-ին, Թիֆլիսի ժողովարանի դահլիճում կայացաւ Կ. Հ. Բարեգ. Ընկերութեան սովորական երեկոյթը, որ գրաւել էր այցելուների մեծ բազմութիւն և որը իրանց այցելութեամբ պատւեցին նաև Կովկասի Փոխարքայ կոմս Վորոնցով-Դաշկով իր ամուսնու հետ, Փոխարքայի օգնական Շատիլով իր ամուսնու հետ, Փոխարքայի դիւանատան կառավարիչ Պետերսօն, քարտուղար Պուշչին, Թիֆլիսի նահանգապետ Լօզինա-Լօզինսկի։ Երեկոյթի կարգադրիչները ջանք չէին խնայել արժանավայել ընդունելութիւն ցոյց տալ բարձր հիւրերին, որոնք 2 ժամ մնալով, լսելով համերգը և տեսնելով պարերը, հեռացան իրանց գոհունակութիւնը յայտնելով։ Փոխարքան և ամուսինը նուիրեցին յօգուտ ընկերութեան 200 ր.։ Պէտք է ասել սակայն, որ երեկոյթի համերգային մասը շատ թոյլ և վատ էր կազմակերպված, նոյնիսկ տաղտկալի էր։ Ի հարկէ, մենք շատ լաւ հասկանում ենք, որ հայր Կոմիտասը մի քանի օրվայ մէջ անկարող էր խումբ պատրաստել, բայց այդ դէպքում աւելի լաւ կը լինէր, որ միակ ինքն երգէր ժողովրդական երգեր և թոյլ չը տար, որ իր ստեղծած համբաւը նսեմանայ։ Շատ գեղեցիկ և հաճելի նորութիւն կը լինէր, եթէ, օրինակ, կարգադրիչները գլխի ընկած լինէին խնդրելու բանաստեղծ պ. Արշակ Չօպանեանին կարդալ ֆրանսերէն մի քանի տատանաւորներ Chants populairs arméniens» գրքից և դրանով մի գաղափար տալ օտարազգի այցելուներին հայ ժողովրդական երգերի մասին։

Երեկոյթի մուտքը, ինչպէս իմացանք, հասնում է 2400 րուբլու։

ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐ

Կիրակի, դեկտեմբերի 7-ին, ցերեկվայ ժամը 10-ին, տեղի ունեցաւ Բարձրագոյն Գիւղատնտեսական Դասընթացքների հիմնադիրների խորհրդակցութիւնը Ա. Քալանթարի նախագահութեամբ։

Վերջնականապէս խմբագրվեց դասընթացքների կանոնադրութիւնը, որը արտագրվելուց յետոյ կը ներկայացվի Կովկասեան Փոխարքային յատուկ պատգամաւորութեան միջոցով։

Դիտաւորութիւն կայ, եթէ շուտ կը ստացվի թոյլտուութիւնը, անմիջապէս ձեռնարկել գործի և այնպէս կարգադրել գործերը, որ կարելի լինի բանալ դասընթացքները սեպտեմբեր ամսից։

Հիմնադիրները յոյս ունեն, որ նրանք աջակցութիւն կը գտնեն թէ հասարակական հիմնարկութիւնների և թէ պետական առևտրական կողմից։

Փոխարքային ներկայանալու համար ընտրված պատգամաւորութիւնը բաղկացած կը լինի հինգ հոգուց։

ԱՐՇԱԿ ՉՕՊԱՆԵԱՆԻ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ

Դեկտեմբերի 5-ին, երեկոյեան ժամը 8-ին, հայ դրամատիկական ընկերութեան նախաձեռնութեամբ նշանակված էր բանաստեղծ Արշակ Չօպանեանի դասախօսութիւնը։

Ժամը 8½-ին կիսադատարկ դահլիճում, որի պատճառը պէտք է որոնել անշուշտ տոմսակների թանգութեան մէջ և որը սակայն հետևանք է ժողովարանի վարչութեան արտակարգ շահասիրութեան, սկսվեց դասախօսութիւնը։

Դասախօսը նիւթ ընտրելով «Հայկական բանաստեղծութիւնը անցեալում», իրան յատուկ հակիրճ ու շքեղ լեզուով բացատրեց, որ գրականութիւնը, գեղարուեստը մի ազգի գերագոյն փառքի պատմութիւնն է և որ մենք հայերս էլ անմասն չենք մնացել այդ փառքից, ունեցել ենք մեր ազգային յատուկ գրականութիւնը, գեղարուեստը, չը նայելով օտար հեղինակների ու դիպլօմատների բացասական կարծիքներին։ Դասախօսը շեշտում է, որ, ճիշտ է, հայ ցեղը ո՛չ առաջ և ոչ այսօր կատարած չէ ո՛չ հելլէն, ո՛չ պարսիկ ու արաբ ցեղերի դերը, բայց երկրորդական կարգի ազգերի մէջ նա կը գրաւի և գրաւած է անցեալում իր գեղարուեստով առաջնակարգ տեղ, և Արևելքում, արաբ ու պարսիկ ցեղերից յետոյ, նա առաջինն է։ Ապա մի ընդհանուր ակնարկ նետելով՝ թէ որքան անծանօթ նիւթեր են մնացել մեզ անյայտ մեր նախնիքների գործերից, օրինակ բերելով պրօֆ. Մառի մատուցած անձնուէր ծառայութիւնը, նմանեցրեց մեր անցեալը առաւօտեան լուսածագին, մշուշապատ քաղաքի հետ և կոչ արեց մեր սրբազան պարտականութեան՝ փարատելու այդ մշուշը, մառախուղը, որպէսզի հայ կեանքի անբաւ գանձերը, անծանօթ սրբութիւնները, հայ ցեղի գեղարուեստը երևան գան նրա տակից։

Այնուհետև բանաստեղծ-դասախօսը աշխատեց ընդհանուր գծերով գաղափար տալ այն բանաստեղծական կտորների մասին, որոնք արտաքին ազդեցութիւնների ենթարկված լինել չեն կարող և երևան են հանում հայ ցեղի ճաշակը, ստեղծագործական ընդունակութիւնը, ինքնուրոյնութիւնը, որը միևնոյն ժամանակ երևում է ճարտարապետութեան ու երաժշտութեան մէջ ևս։

Այդ նպատակով նա կանգ առաւ հին հայկական գրաբարի պօէզիայի վրա։ Սկսելով ոսկեդարի լեզուից, դասախօսը այն կարծիքը յայտնեց, որ Մեսրոպեան տառերի գիւտից առաջ էլ եղել է հայկական ճոխ լեզու։ Յիշելով Խորենացու ամենահմայիչ, հմայլից ու նուրբ, ճաշակաւոր բանաստեղծական կտորները (Վահագնի), Մեծն Տիգրանի ու Աժդահակի տեսիլը, նա շեշտեց, որ Խորենացին օգտվել է ժողովրդական աւանդութիւններից, գլխաւորապէս Գողթան երգիչների քերթուածներից, պահպանելով նրանց հակիրճ ոճը։

Փաւստոսի մէջ ևս դասախօսը նկատում է ցոլքեր այդ հին քերթուածներից (Արշակ II-ի և Փառանձեմի սիրային պատմութիւնը)։

Մեսրոպեան գրերից յետոյ մնացած նիւթերին անցնելով, դասախօսը դարձեալ նկատում է հայկական լեզուի ու ոգու յատուկ բաժինը։ Կոյս Հռիփսիմէի նահատակութեան պատմութեան մէջ Խորենացին ինքն էլ դառնում է մի Գողթան երգիչ գողտրիկ նկարագրութեամբ ու դիւցազներգութեան գաղափարով։ Եղիշէն Վասակի և հայ փափկասուն կանանց նուիրած կտորների մէջ դիւցազներգութիւն է տալիս։ Լաստիվերտցին իսկական բանաստեղծ է, նկարագրութեան լեզուն ուժեղ, քնարերգական, պատկերները ահաւոր։

Ճիշտ է, այդ շրջանի բանաստեղծական լեզուն իր վրա կրում է կրօնական-քրիստոնէական-միստիքական դրոշմը, բայց դա բնական է, այդ ժամանակ ամբողջ քրիստոնեայ աշխարհը գնում էր նոյն ոգով։ Նարեկացին իր ճոխ գեղարուեստական-ստեղծագործական ոյժով ներկայացնում է մեր հայերի քերթողութեան հանճարը։ «Աստուծոյ սէրը» իր բանաստեղծութեան մէջ նա երգել է այն, ինչ երգել է երկու դար յետոյ սպանացի մեծ բանաստեղծուհի սրբուհի Թերէզան։ Նարեկացուց յետոյ մեր հին քրիստոնէական գրականութեան մէջ յայտնի է իր գորովալից, ընքոյշ ու քաղցր երգերով Ներսէս Շնորհալին (Լուսնի ծագումը)։

Ապա դասախօսը բացատրեց, որ մենք ունենք հեթանոսական ժամանակի վիպասանութիւններ, որոնք թարգմանութիւններով են մեզ հասել, և որովհետև թարգմանողները, օրինակիչները եղել են կրօնաւորներ և հոգևորականներ՝ նրանք էլ տուել են այնպիսիները, որոնք իրանց հաճելի են։ Սակայն վերջին տարիներս կատարած ուսումնասիրութիւնները երևան են հանել, որ մեր գրականութեան մէջ կրօնական ոճից բացի կան նոյնիսկ ծայրայեղ նրբացրած դեկադենտական. մեր հին ձեռագրերի մէջ կան այդ տեսակ ոճեր, օրինակ՝ «Ծաղկադրդի տաղեր», «Հաւիկ մի պայծառ» (Քրիստոս խաչի վրա)։

Մեր հին բանաստեղծութեան մէջ կան նաև ժամանակակից հայ կեանքը երգող—օտարութիւնը, գերութիւնը—տաղեր, ինչպէս «Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ»։

Այդպիսով գրաբարը ներկայանում է ամբողջ հայ բանաստեղծութեան պատմութիւնը։

10—15 րոպէ ընդմիջումից յետոյ վերսկսվեց դասախօսութիւնը։

Այնուհետև դասախօսը կանգ առաւ միջնադարեան ժողովրդական լեզուով եղած պօէզիայի վրա, որը մտնում է գրականութեան մէջ 12-րդ դարից սկսած։ Շնորհալու այլաբանական առակներից յիշատակում է մի քանի գեղեցիկ կտորներ (պանդուխի «Կեանքի նմանութեամբ»), «Մահը», «Սէրը», «Գինին». իբրև մեր այսօրվայ աշխարհաբարի նախահայրերը՝ յիշում է Յով. Երզնկացու (13-դ դարի վերջ, և 14-դի սկզբում), Խաչատուր Կեսարացու Թողած ժողովրդական աշխարհիկ լեզուով զանազան Թեմաներով գըրված Թէ խրատական և Թէ այլաբանական ու պատկերաւոր գեղեցիկ կտորները։ Նորերս Մխիթարեան հայրերից մէկի ուսումնասիրութեամբ երևան է հանված Փրիգ անունով մի հին երգիչ ևս, որը կարծվում է, որ պէտք է լինի միևնոյն Կեսարացին՝ Փրիգ պսեվդօնիմով։ Ուշադրաւ է նրա «Գանգատ» բանաստեղծութիւնը, որի մէջ կայ հեգնական, բողոքող շեշտ կրօնական հաւատալիքի, անարդարութեան, անհաւասարութեան, նոյնիսկ մտաւորի ու ճակատագրի անհաւասարութեան դէմ։ Կարդաց Փրիգի մի ուրիշ քառեակը՝ համարելով նրան հայկական ճաշակի բանաստեղծութեան մօդել։ 15-դ և 16-րդ դարի հայ բանաստեղծներից նա յիշատակում է Առաքել Բաղիշեցու (վարդ և սոխակ), Առաքել Սիւնեցու (Ադամ և Եւա) իր նուրբ, հոգեբանական սուր դիտողութիւններով. ու նմանութիւններով (կնոջը կղզի հետ համեմատելով), սիրոյ ամենամեծ երգիչ Նահապետ Քուչակին իր աննման գողտրիկ տաղերով. ուսման և գիտութեան, կեանքի ունայնութեան ու մանաւանդ սիրոյ նըւիրված երգերը արեգերական արժէք ունեն։ Վերջում կանգ է առնում Կոնստանտին Երզնկացու (14-դ դարի սկիզբներում) բանաստեղծական քերթուածների վրա, հաւասար համարելով նրանց ֆրանսիական 14—15-դ դարերի բանաստեղծութեանը։ Նրա «Լոյսի յաղթանակը» ամենագաղափարական կտորն է, որով երանի է տալիս այդ լոյս պարգևը ունեցողներին. «Գարնան երգը», «Աշխարհի ունայնութիւնը» պարունակում են իրանց մէջ քնքոյշ զգացմունք, ճոխ նկարագրութիւն, գողտրիկ, հակիրճ տողեր, այլաբանական նուրբ ֆանտազիա և պատկերաւոր նմանողութիւններ ու արտայայտութիւններ։ Առհասարակ մեր այդ շրջանի բանաստեղծները գրել են այլևայլ նիւթերի ու աչքի ընկնող գաղափարական հարցերի մասին, երգել են լոյսը, գիտութիւնը, մահը, սէրը, կեանքը, բայց գլխաւորապէս խրատական բնաւորութեամբ։

Աւարտելով իր դասախօսութիւնը, յարգելի դասախօսը մօտաւորապէս հետևեալ խօսքերն ուղղեց ունկնդիրներին. «Այս փոքրիկ պըտոյտովս եթէ ես կարողացայ մեր հայրենի հին բանաստեղծութիւնը սիրելի ու հաճելի դարձնել, մեր ցեղի ինքնաբոյս տաղանդի նկատմամբ հետաքրքրութիւն զարթեցնել, ես կը կարծեմ, որ մասամբ հասել եմ նպատակիս։ Մի ազգի մտաւորական, բարոյական, գեղարուեստական ու քաղաքակրթական մեծ ոյժը ներկայացնում է գրականութիւնը։ Մեր նախնիքը կատարել են իրանց դերը. մենք՝ էլ շարունակենք մեր հայրերի գործը, մնանք միշտ հաւատարիմ մեր ցեղային տաղանդներին, որպէսզի նրանք աւելի փայլեն մեր ու մարդկութեան օգտի համար»։

Ժամը 11-ին վերջացաւ դասախօսութիւնը։

Լ. Դ.

ՓՈՔՐԻԿ ՆԿԱՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հարցաքննութեան օր է լինելու դեկտեմբերի 29-ը...

Հարցաքննութեան է կանչվելու այդ օրը հայ Թատերասէր հասարակութիւնը, հայ ինտելիգենցիան, ամբողջ հայ գիտակից տարրը...

Այդ օրը մեր շնորհալի երիտասարդ դերասան Յովհաննէս Զարիֆեանի առնախըմբութիւնն է—բեմական առնախմբութիւնը—բենեֆիսը։

Սակայն ներկայ նկատողութեան շարժառիթը այն չէ, որ հասարակութեան լոկ ուշադրութիւնը գրաւենք Թատրոն յաճախելու... Ոչ։ Պ. Զարիֆեանի բենեֆիսը միշտ գրաւիչ է եղել հասարակութեան համար և միշտ էլ գոհ հեռացել է այնտեղից...

Այս անգամ պ. Զարիֆեանի բենեֆիսի հետ լրանում է այդ շնորհալի և տաղանդաւոր դերասանի նաև բեմական գործունէութեան տասնամեակը։

Պ. Զարիֆեանը այս տասը տարվայ ընթացքում կարողացել է այնքան աշխատել իր սիրած բեմական ասպարէզում և ցոյց տալ իր ընդունակութիւնները հայ հասարակութեան, որ նա իրաւամբ հաշվում է մեր բեմի առաջնակարգ ոյժերից մէկը։

Ո՞վ չէ յիշում Թատրօն յաճախող հասարակութիւնից Զարիֆեանի կատարած դերերը «Մենակ մարդիկ», «Ուրիէլ Ակօստա», «Ժան-Բուլ» և այլն բազմաթիւ պիէսներում։ Պ. Զարիֆեանի կատարած դերերից ամենաաննշան դերն անգամ արժէն գնահատելի և հետաքրքրական է դարձել նրա խաղով։

Պ. Զարիֆեանը առանց խոշոր ուսում և կրթութիւն ստանալու, լոկ իր անհատական ջանքերով և աշխատանքով կարողացել է այնքան համեմատաբար կարճ ժամանակամիջոցում կարևոր դիրք բռնել և դեր խաղալ մեր Թատրօնական ասպարէզում, և ահա այսօր, երբ նա ապացուցել է իր ընդունակութիւնները և պէտքականութիւնը, նա մի խնդիր է դնում հայ հասարակութեան առաջ—տալ իրան հնարաւորութիւն կատարելագործվելու իր սիրած արհեստի մէջ, գնալ մի կամ երկու տարով խոշոր կենտրօններ, Թէ սովորելու և Թէ ուսումնասիրելու այն տեղերում Թատրօնական գործը։

Մենք կարծում ենք, որ պ. Զարիֆեանը ամենայն իրաւամբ իրաւունք ունի պահանջելու հայ հասարակութիւնից գոհացնելու իր նուիրական այդ ձգտումը, մանաւանդ որ նա իր կատարելագործութիւնները տալու է նոյն հասարակութեանը առաւել մեծ չափերով...

Երբ նախորդ Թատրօնական սեզօնին տօնում էինք հայ բեմի 50-ամեայ յօբելեանը և խնդիր էր յարուցված սեփական Թատրօնական շէնք ունենալ, գտնվեցին մի շարք մարդիկ և հրապարակախօսներ, որոնք գեբաղաւում էին կրթված, կատարելագործված դերասաններ պատրաստելը շէնք ունենալով։ Ահաւասիկ ներկայանում է մի գեղեցիկ առիթ այդ միտքը իրագործելու, և այդ միտքը անկեղծութեամբ քարոզողները Թող առաջ անցնեն հաւաքելու մի գումար՝ 3—4000 ռուբլի, որով հնարաւորութիւն տրվէր պ. Զարիֆեանին իր կատարելագործվելու վաղուցվայ իղձը իրագործել։

Հրաւիրում ենք հայ հասարակութեանը հիմիկվանից հոգալ այս մասին և դեկտեմբերի 29-ին ապացուցել, որ մենք գիտենք գնահատել աշխատանքը, տաղանդը և հասարակութեան մշակներին վարձատրել...

Թող պ. Զարիֆեանի համակրողները հիմիկվանից հաւաքվեն ընտրեն մի մասնաժողով, որը մասնաւորապէս զբաղվի այդ խնդրով և ուր կարելի լինի ուղարկել դրամական նուէրներ։

Կարծում ենք, որ գաւառը ևս, ուր պ. Զարիֆեանը եղել է, չի զլանայ արձագանք տալու դեկտեմբերի 29-ին։

Շիրին

ՍԱՆԻՏԱՐԱԿԱՆ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒՆԵՐԻ ՆԻՍՏԸ

Դեկտեմբերի 4-ին, Թիֆլիսի քաղաքային վարչութեան մէջ, սանիտարական-բժշկական տեսուչ բժ. Ստեփանեանի նախագահութեամբ կայացաւ սանիտարական հոգաբարձուների և դումայական-Թաղական բժիշկների միացեալ նիստը։

Նիստը բանալով, նախագահը զեկուցեց ժողովականներին, որ հոկտ. 23-ից մինչև դեկտեմբերի 4-ը խօլերայով հիւանդանալու դէպքեր քաղաքում չեն եղել և որ նախատեսվում է սանիտարական-գործադիր մասնաժողովը քաղաքային մշտական սանիտարական մասնաժողով դարձնել։

Սանիտարական հոգաբարձուները և Թաղական բժիշկները զեկուցեցին, որ շրջել են քաղաքի հիւրանոցները և առևտրաարդիւնաբերական հաստատութիւնները, գլխաւորապէս մսի խանութները, որոնք, ինչպէս յայտնեց բժ. Լօնկևիչը քաղաքային դումայում, գտնվում են ծայրայեղ հակասանիտարական պայմաններում։

Որովհետև պարզվեց այն փաստը, որ մսի խանութներից շատերը յիրաւի գտնըվում են հակասանիտարական դրութեան մէջ, նախագահը առաջարկեց երկու ներկայացուցիչներ ընտրել սանիտարական հոգաբարձուների կողմից այն յատուկ մասնաժողովի համար, որին պաշտօն է տըրված տալ առևտրական վկայականներ քաղաքային վարչութեան անդամ իշխ. Ա. Մ. Արղութեան-Երկայնաբազուկի նախագահութեամբ. այդ մասնաժողովի մէջ կարելի է հարց յարուցել—մսի առևտրի համար վկայականներ տալ միայն նրանց, որոնք պատշաճաւոր վկայաթղթեր կը ներկացնեն, որ իրանց շէնութիւնները բացի տեխնիքական կողմից միանգամայն համապատասխանում են և սանիտարական պայմաններին։ Այս մասնաժողովի անդամներ ընտրըվեցին Գուլաձէ և Բէլօզերսկի։

Այնուհետև քննվեց կովի իւղի առևտուրը կանօնաւորելու խնդիրը։ Ժողովը որոշեց ամեն մի կեղծիք եղաւ հանելիս մեղաւորին պատասխանատուութեան ենթարկել։

Դրանից յետոյ լսվեց սանիտարական հոգաբարձուներից մինի զեկուցումը Դիդուբէի գիշերային ապաստարանի չափազանց հակասանիտարական դրութեան մասին, ուր ամեն օր գիշերում են մօտ 200 հոգի։

Խորհրդակցութիւնը որոշեց ամեն միջոց ձեռք առնել ապաստարանի շէնութիւնը կարգաւորելու։

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Կիսլօվոդսկ, 26 նոյեմբերի

Նոյեմբերի 1-ին բոլորեց իր գործունէութեան առաջին տարին Պեատիգորսկի հայոց կանանց բարեգործական ընկերութիւնը։ Ընկերութեան տարեկան տեղեկագրից երևում է, որ ընկերութիւնը մի տարվայ ընթացքում մուտք ունեցել է 2549 ր. 32 կ. (անդամավճար 113 անդամից 1132 ր., նուիրաբերութիւն 460 ր. 50 կ., ներկայացումներից 338 ր. 41 կ., ալլեգրաներից 612 ր. 62 կ., % 5 ր. 49 կ.), իսկ ելք՝ 961 ր. 61 կ.։ Այս գումարը ծախսված է այսպէս.—ծառայի, դիւանական ծախսերի, կանօնադրութիւնը հաստատելու և այլն 93 ր. 8 կ., միանուագ և ամսական օգնութիւն տեղական չքաւոր հայ ընտանիքներին 299 ր. 63 կ., նոյնը եկւորներին 182 ր., 9 կ., տեղական հայոց ուսումնարանի չքաւոր աշակերտ-աշակերտուհիների համար դասական պիտոյքների 50 ր., նոյն ուսումնարանի չքաւոր սաներին զգեստի 258 ր. 81 կ., տեղական օրիորդաց գիմնազիայում Հայրիկի անունով պահվող մի սանուհու ուսման վարձ 1/2 տարվայ 38 և 40 ռուբլի մի աշակերտի և մի աշակերտուհու՝ քննութեան պատրաստվելու համար։

Այսպիսով տեսնում ենք, որ մի խումբ կանանց անդուլ ջանքերի շնորհիւ մի տարվայ ընթացքում գոյացել է մի կլորիկ գումար, որից օգնութիւն են ստացել տեղական չքաւոր հայ ընտանիքներ և եկւորներ, (ուսումնարանի չքաւոր սաները շոր և դասական պիտոյքներ) և միջոց է տրվել ուսման ծարաւի երեխաներին պատրաստելու միջնակարգ դպրոց մտնելու և ուսումը շարունակելու։

Միանգամայն արժանի ամենայն խրախուսանքի այսպիսի բեղմնաւոր գործունէութեան համար, ցանկանում ենք յիշեալ տիկիններին նոյնպիսի եռանդով առաջ տանել և մեծացնել ապագայում ևս բարեգործական գործը Պեատիգորսկում։

Գ. Տէր-Յովհաննիսեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

◆ Այսօրվայ տօնի պատճառով «Մշակի» հետևեալ համարը լոյս կը տեսնի հինգշաբթի, դեկտեմբերի 11-ին։

◆ «Աղբիւրի» յօբելեանական յանձնաժողովը խնդրում է մեզ հրատարակել հետևեալը. «Որովհետև գաւառներից հարցումներ են ուղղում մեզ, Թէ ինչ եղանակով աւելի նպատակայարմար կը լինի տօնել «Աղբիւրի» 25-ամեակը, յանձնաժողովս այսու յայտարարում է, որ ցանկալի է՝ 1) յօբելեանի օրը, դեկտեմբերի 23-ին, կազմել, մանաւանդ դպրոցներում, մանկական-գրական հանդէսներ (ընթերցանութիւն, ներկայացում, տօնածառ և այլն) և գոյացած եկամուտով «Աղբիւր» բերել տալ չքաւոր աշակերտների համար. 2) հանգանակութիւն անել «Աղբիւրի» ապահովութեան ֆօնդի համար. 3) տարածել «Աղբիւրը» հայ ընտանիքներում. 4) խուսափել Թանգարժէք նուիրաբերութիւններից, փոխարէնը բաժանորդագրվելով «Աղբիւրին» գիւղական չքաւոր դպրոցների համար»։

◆ Մեզ խնդրում են յայտնել, որ այսօր, երեքշաբթի, դեկտ. 9-ին, երեկոյեան ժամը 6-ին, Գայիանեան օր. դպրոցում նշանակված է վերջին՝ խորհրդակցական ժողովը դպրոցի մասին, որին հրաւիրվում են մասնակցելու Մուղնու եկեղեցու ծխականները և դպրոցական գործին մօտ անձինք։

◆ Հինգշաբթի, ամսիս 11-ին, երեկոյեան ժողովարանի դահլիճում տեղի է ունենալու Հայոց Ազգագրական Ընկերութեան հրապարակական նիստը, ուր բանաստեղծ Արշակ Չօպանեանը կը դասախօսէ «Սիրային բանաստեղծները հայոց մէջ» նիւթի մասին։

◆ Մօտիկ ապագայում Թիֆլիսում տեղի է ունենալու երկրագործութեան գլխաւոր կառավարութեան զանազան հաստատութիւնների մասնագէտների և գիւղատնտեսական ու այգեգործական ընկերութիւնների ներկայացուցիչների համագումարը Կովկասում կենտրօնական գիւղատնտեսական կայարան հաստատելու հարցի քննութեան համար։

◆ Անդրկովկասեան երկաթուղիների կառավարչի կարգադրութեամբ մի յատուկ մասնաժողով է կազմվել քննելու հետևեալ երեք խնդիրները. 1) Թիֆլիսի տպարաններից որի՞ն յարմար է տալ աշխատանքները, 2) աւելի շահաւոր չէ՞, արդեօք, որ աշխատանքները ուղարկվեն Ռուսաստանի ուրիշ քաղաքներից մինի տպարաններին և 3) ինչ աստիճան օգտակար է ունենալ սեփական տպարան։

◆ Ուշադրութեան առնելով ճանապարհորդների արդարացի բողոքները և տրտունջները, անդրկովկասեան երկաթուղիների կառավարիչը կարգադրել է մարդատար գնացքները տաքացնել մինչև 14 աստիճան։

◆ Պետերբուրգի և Մոսկվայի վրաց գաղութները, Ակակի Ծերեթելու յօբելեանին մասնակցելուց բացի, ձեռնարկել են ժողովարութեան, նրա անունով հաստատվող ֆօնդի համար։

◆ Դեկտեմբերի 6-ից Թիֆլիսի կոնտրօլի պալատը ձեռնարկել է պետական բանկի Թիֆլիսի բաժանմունքի վերստուգութեան։

◆ Երէկվանից Մուխրանեան կամուրջի կառուցման աշխատանքները վերսկսվեցին ինժեներ Տիգրան Էնֆիաջեանցի հսկողութեամբ։

◆ Առևտրական գիտութիւններ տարածող ընկերութեան անդամների ընդհանուր ժողովը տեղի ունեցաւ կիրակի, դեկտ. 7-ին։ Այդ օրը նախագահ ընտրվեց Ն. Ե. իշխ. Արղութեան-Երկայնաբազուկ, վարչութեան անդամներ՝ Տ. Փիլօյեան, Ի. Տէր-Ստեփանեան, Դ. Տէր-Դանիէլեան, Պ. Աբրահամեան, Ե Քօչարեան և Աստուրեան։ Թեկնածուներ՝ Ա. Հայրումեան, Ե. Սարգսեան Ի. Իգիթեան։

◆ Մեզ հաղորդում են հետևեալը. «Դեկտեմբերի 7-ին կայացաւ Թանդոյեան եկեղեցում ընդհանուր ժողով 75 ծխականների ներկայութեամբ, ուր քննութեան առնվեց նոյեմբերի 30-ին 25 ծխականների ներկայութեամբ կայացած ծխական ժողովի օրինաւոր կամ ապօրինի լինելու մասին, որը ի միջի այլոց որոշել էր հեռացնել պաշտօնից երէցփոխ Խ. Տէր-Մարգարեանին իբրև կեղծարարի և եկեղեցական դրամները վատնողի։ Ժողովը, երկար ու մանրամասն քննութիւնից յետոյ, հետևեալ որոշումը դուրս բերեց միաձայն. ի նկատի ունենալով որ նոյեմբերի 30-ին ժողով հրաւիրելիս չէ յայտարարվել ոչ մի լրագրում և քահանաներից մինը բոլորովին չէ հրաւիրել իր ծխականներին, իսկ մնացեալ երկուսը հրաւիրել են միայն իրանց ցանկացած ծխականներին և այդ հրաւիրված 25 հոգին վճռել են մի այնպիսի հարց, որի մէջ ամբողջ եկեղեցու ծխականների իրաւունքը շահագրգռված է. ուստի վճռվեց ապօրինի համարել այդ ժողովը և նոյնպէս կայացած վճիռները, և ապագայում այդպիսի Թիւրիմացութիւնների առաջն առնելու համար ժողովը միաձայն վճռեց սրանից յետոյ ծխական ժողով հրաւիրել ծխական հոգաբարձութեան միջոցով, որը պիտի հրահանգվի ծխական կանօնադրութեան օրէնքներով»։

ՈՍՏԻԿԱՆԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

◆ Դեկտեմբերի 7-ին, Թիւրքահպատակ Կոնստանտին Դալի-Օղլան-օղլին յայտնեց ոստիկանութեան, որ նոյն օրը, առաւօտեան ժամը 10-ին, իր բնակարանը մտաւ Թիւրքահպատակ Ալգիմանի Մօրանդօվը 4 անյայտ մարդկանց հետ և ներկայացրեց յունարէն լեզուով գրված մի նամակ փողի պահանջով։ Դալի-Օղլան-օղլին աղաղակ բարձրացրեց, որի վրա օգնութեան եկաւ քաղաքապահ ոստիկանը և Մօրանդօվը ձերբակալվեց, իսկ մնացածները փախան։

◆ Դեկտեմբերի 7-ին, երեկոյեան ժամը $10^1/_2$-ին, 1-ին Ուսպէնսկի փողոցում № 3 տանը հրդեհ ծագեց, որ հանգցրեց հրըշէջների խումբը։ Տունը ապահովագրված է 10,000 ռուբլով։ Վնասները հասնում են 500 ռուբլու։

◆ Դեկտեմբերի 7-ին, Նիկօլայեվսկայա փողոցում, Ջափարիձէի տանը յանկարծամահ եղաւ Թիֆլիսեցի Նիկօլայ Տէր-Յովհաննիսեանը։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, 4 դեկտեմբերի

Թոյլ տուէք խնդրեմ այս երկտողս զետեղել «Մշակի» հետևեալ համարներից մէկում ի պատասխան Թանդոյեան եկեղեցու երէցփոխ Խ. Տէր-Մարգարեանի նամակի («Մշակ» № 268)։

Թանդոյեան եկեղեցու երէցփոխ Խ. Տէր-Մարգարեանը կարծում է, որ նրան երէցփոխութիւնից իսպառ արձակելու պատճառներից մէկն էլ ես եմ, որ իբր Թէ 3 տարի շարունակ ուսուցչութիւն եմ խնդրել, իսկ հոգաբարձութեան կողմից մերժված եմ որպէս անհամապատասխան ուսուցչութեան պաշտօնի համար և իբր Թէ ես միայն նրան եմ վերագրում։ Չարաչար սխալվում էք, պ. Տէր-Մարգարեան։ Ճիշտ է, ես երկու անգամ դիմել եմ. առաջին անգամ՝ երբ ուսումնարանները Կայսրի հրամանով վերադարձվեցին հոգևոր վարչութեան, և մէկ էլ՝ այս վերջին տարին։ Ես ոչ ձեզ եմ վերագրել և ոչ հոգաբարձութեան, որ մերժվել եմ. ես այդ բանը վերագրել եմ մեր ուսումնարանների վարչական մասի անկազմակերպ դրութեան։ Այս հարցի մասին դուք կը կարդաք իմ մի շարք յօդուածները N. ստորագրութեամբ Գոտուայի խմբագրութեամբ լոյս տեսնող նախկին ամենօրեայ լրագիր «Возрожденіе» և նրա շարունակութիւնների մէջ, գրեթէ ես այն միտքն եմ անցկացրել, Թէ ուսուցիչներ վարձելու և արձակելու իրաւունքը պէտք է վերցնել հոգաբարձուներից և տալ Թեմական տեսուչներին, իբր ոչ կարող անձանց՝ ուսուցիչներ գնահատելու գործում։ Գալով նրան, որ հոգաբարձութիւնը ինձ մերժել է իբրև անհամապատասխան պաշտօնի, ես առաջարկում եմ ձեզ և Թանդոյեան եկեղեցու հոգաբարձութեան մանկավարժ էքսպերտների առաջ քննութեան ենթարկել Թէ ինձ և Թէ նրան, որին ուսուցիչ էք նշանակել ռուսերէն լեզուից, որ առարկայից և խնդրել եմ դասեր։ Եթէ նա աւելի արժանի է, ոչինչ չունեմ դրա դէմ։ Բայց եթէ ես ինձ առաջարկել եմ ուսուցչութեան պաշտօնի, ոչ Թէ այն պատճառով է եղել, որ ես ոչ մի միջոց չունեմ ապրուստ ճարելու, այլ որովհետև սիրել եմ այդ գործը։ Իսկ իմ ապրուստս և այժմ ապահովում եմ ուրիշ աշխատանքով, լրագրական գործունէութեամբ։ Յամենայն դէպս իմ համապատասխան կամ անհամապատասխան լինելն որոշելը ձեր և ձեր հոգաբարձական կամքի հասկացողութիւնից վեր է։ Ինչ վերաբերում է ձեր երէցփոխական գործունէութեան և ձեր վրա դրված մեղադրանքներին՝ ես իմ կարծիքս իբրև ծխական յայտնել եմ նախկին ծխական ժողովներում հիմնված միայն ժողովում պարզված փաստերի վրա և բոլորովին անկախ այն բանից, Թէ Թանդոյեան եկեղեցու հոգաբարձութիւնը մերժել է ինձ պաշտօն տալու Թէ ոչ։ Այժմ սպասենք, որ հետևեալ ժողովները և դատական քննութիւնը պարզեն ամեն բան։

Ն. Չիգիրեան

—

Բալախանի, 30 նոյեմբերի

«Մշակի» 262-րդ համարում տպված էր Բալախանիից գրված «Հեռախօս» ստորագրութեամբ մի Թղթակցութիւն, որը ամբողջովին հակասում է ճշմարտութեան և որի հեղինակը, առաջնորդվելով ինչ-ինչ միտումներով, Թոյլ է տալիս իրան անհաւանորկել Հնչակեան կուսակցութիւնը, որը, ի պատիւ իրան, գործ է դրել ամեն տեսակի ճիգ ու ջանք, որպէսզի տէրերի կողմից յայտարարված լօկաուտը բարենպաստ կերպով վերջանայ և մենք, ամենատմարդի կերպով հալածված և միանգամայն նեղված բանուորներս, ծայր աստիճան չը տուժենք և ձեռքից չը տանք այն ամեն իրաւունքները, որոնք ձեռք են բերված տարիների ընթացքում Թափված արիւնքրտինքի և անԹիւ տանջանքների գնով։

Մեզ բանուորներիս քաջ յայտնի լինելով Թղթակցութեան հեղինակի անձնաւորութիւնը և նրա բարոյական պատկերը, այսու առաջարկում ենք Թղթակից պարոնին հրապարակ իջնել իր իսկական անունով և փաստօրէն ապացուցել իր գրածները, որպէսզի հնարաւորութիւն ունենանք բացորոշ կերպով նրան միջնորդ դատարանի հրաւիրել և ճակատին դրոշմել ստախօսի, խողութիւնը անազնւաբար յեղաշրջողի և պրօվօկատորի սև դատակնիքը, որի համար էլ տալիս ենք տասն օր ժամանակամիջոց, նամակս լոյս տեսնելու օրից սկսեալ։

Այսու նաև գալիս ենք յայտնելու մեր խորին շնորհակալութիւնը յօդուտ բանուորներիս գործող անդուլ աշխատողներին՝ մեր օգտին արած ջանքերի համար։

«Կավկազ և ընկերութեան» նաւթահանքի բանուորներ՝

66 ստորագրութիւն

—

Թիֆլիս, 28 նոյեմբերի

Յօգուտ Նուխու երկսեռ դպրոցների, Թիֆլիսաբնակ նուխեցիների շրջանում, հանգանակեցի 122 ր.։ Նուիրատուներն են՝ պ. պ. Ա. Մելիք-Այվազեան, Ռ. Վրթանէսեան՝ 25-ական ր., Վ. Շահրազեան, Ա. Սիլիկօվ՝ 10-ական ր., Ա. Թեեան, Վ. Աւանեսեան, Ա. Տէր-Յակոբեան, Ս. Գրիգորեան, Ա. Տէր-Յակոբեան՝ 5-ական ր., Ն. Կոստանեան, Ա. Սողոմոնեան, Ա. Շահրազեան, Գ. Գանեան, Ս. Շահրազեան, Ա. Թեւկեան, Ս. Աղաջանեան, Տ. Խաչիկեան, Յ. Շահրազեան՝ 3-ական ր.։

Այս գումարը փոխադրված է վերոյիշեալ դպրոցների հոգաբարձութեանը։

Ա. Մելիք-Այվազեան

—

Թիֆլիս, 3 դեկտեմբերի

Կ. Հայոց Բարեգործական Ընկերութեան Խորհուրդը սրանով յայտնում է ի գիտութիւն հասարակութեան, որ տիկին Ռոստոմեանի և պ.պ. Ս. Կիւլպենկեանի և Գ. Կաֆեանի միջոցով շնորհակալութեամբ ստացաւ հետևեալ կամաւոր նուէրները Թիւրքահայ գաղթականներին հայրենիք վերադարձնելու գործի համար։

Ա. Ի. Մանթաշեան և ընկ., Թիֆլ. քաղ. վարկի ընկ.՝ 300-ական ր., Թիֆլիսի Առևտրական բանկ, Ի. Ե. Փիթօյեան և ընկ., Եղբ. Միրզօյեան և ընկ.՝ 200-ական ր., Փոխադարձ վարկի ընկ. և Պ. Ղամբարեան՝ 100-ական ր., Թիֆլիսի նաւթ. Ընկ., Յարութիւն Մսրեան, Ս. Կիւլպենկեան՝ 50-ական ր., Ա. Փրիդոնեան՝ 30 ր., ընկ. Ա. և Տ. Աֆրիկեաններ, Յ. Մուշթաֆեան, Խ. Բարայեան, Եղբ. Բաղդասարեաններ, Եղբ. Միլեաններ՝ 25-ական ր., Կիրակոսեան, Օհանեան և ընկ. 20 ր., Ֆերմանեան, Յ. Վարդանեան, Յ. Սէյլանեան՝ 15-ական ր., Մ. Ճերմակեան, Ա. Յարութիւնեան, Ս. Ս. Գուլեան, Առևտր. տ. Բայանդուրեան և ընկ., Սեղբ. Յարութիւնեան, Սարգիս Կաֆեան, Եղբ. Ա. և Ե. Ալշվանգ, Եփր. Ծատուրեան՝ 10-ական ր.։ Ընդամենը՝ 1860 ռուբլի։

Յայտնելով այդ մասին Խորհուրդս հրապարակով յայտնում է շնորհակալութիւն Թէ յիշեալ նուիրատուներին և Թէ յարգելի տիկին Ռոստոմեանին և պ.պ. Կիւլպենկեանին և Գ. Կաֆեանին։

Կ. Հ. Բ. Ը. Խորհուրդ

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

Թաւրիզ, 27 նոյեմբերի

Այս տարի մեր դպրոցները մատնված են նիւթական սնանկութեան։ Լիլավայի դըպրոցները մօտ 2000 Թումանի պարտք ունեն, իսկ Ղալայի բիւջէն չէ ծածկված սպասվող եկամուտների չը գանձման պատճառով։

Ղարադաղում ունեցած կալուածներից սպասվում էր 1400 Թուման, որից մինչև օրս կոպէկ չէ ստացված. կալվածատէրն հնարաւորութիւն չունի հայթայթելու շարժումների, անիշխանութեան պատճառով։

Ռուսաց կառավարութեան նպաստը ահա չորրորդ տարին է, որ չէ գանձվում. այս մասին յոյս ունեմ, որ Թեմիս առաջնորդը պէտք եղած դիմումներն անէ Կովկասի փոխարքայութեան։

Կենտրօնական դպրոցի գործին էլ մեծ արգելք եղան ներկայ շարժումները. այսուհանդերձ մեծ յոյս ունենք, որ մեր Թեմակալը, որ ներկայումս գտնվում է Ռուսաստանում, կաշխատէ ձեռնունայն չը դառնալ և գէԹ գանձել այն 250 ռուբլին, որ սեփականացրել է մի պարսկաստանցի առևտրական Թիֆլիսում։

Պ. Տիգրան Աֆրիկեանի դպրոցների փակվելու մասին արդէն գրած եմ։

Մի քանի գիւղերից Հայուհեաց ընկերութիւնը նամակներ ստացաւ, որով գիւղացիք ցանկութիւն են յայտնում դպրոցական ծախքերի մի մասը իրանք հոգալ, եթէ ուսուցիչներ ուղարկվեն դըպրոցների համար։

Հայուհեաց ընկերութիւնը ներկայ սնանկ դրամագլխով պարզ է ոչինչ անել չը կարողացաւ։ Այս մասին ես յոյս ունենք, որ Թեմակալ Կարապետ վարդապետը ջանքեր չի խնայի պ. Աֆրիկեանից գէԹ անցեալ տարվայ դպրոցների վրա ծախսածը ստա-

նալու, որով ընկերութիւնը ազատած կը լինի խղճական անանկութիւնից: Մեծ յոյս ունենք, որ պ. Աֆրիկեանը եւ կը խնայէ Թաւրիզի Հայուհեաց Միացեալ ընկերութեան, որը մօտ 20 տարվայ իր կեանքով օգտակար է հանդիսացել պարսկական խուլ անկիւններում: Ափսոս այն ջանքերը, որոնց պտուղն այսուհետեւ պիտի վայելվէին...

Իրօ

ՔԱՂՈՒԱԾՔՆԵՐ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԵԱՆ ՀԱՅ ԹԵՐԹԵՐԻՑ

—

Հայաստանի սովեալները և Թիւրքական պրինցները.—Կ. Պօլսի հարևան Սկիւտար քաղաքում Հայաստանի սովեալների օգտին հանգանակութեան է ձեռնարկել մի յատուկ մարմին: Այդ մարմինը վերջերս ներկայացել է Եուսուֆ Իզզէդդին և Մէջիդ պրինցներին և նկարագրել յիշեալ սովեալների ծանր դրութիւնը՝ նպաստ խնդրելով: Պրինց Եուսուֆ Իզզէդդինը խոստացել է իր շրջանում հանգանակութեան ձեռնարկել: Իսկ պրինց Մէջիդը, ի միջի այլոց, ասել է հետևեալը. «Արդէն լրագիրներում կարդացի ահռելի սովի աղէտների մասին, որոնք սպառնում են գնալով աւելի ահաւոր դառնալ: Վստահացնում եմ ձեզ, որ Փոքր-Ասիայի հայաբնակ գաւառներում սարինեբից ի վեր տիրող աղէտների պատճառով յաճախ լաց եմ եղել: Գիտեմ որ խիստ տառապում էք: Զգայուն սրտի տէր մի անձ չէ կարող անզգայ մնալ ձեր տառապանքների հանդէպ: Իմ պարտքն է ձեռքիցս եկած օգնութիւնը չը խնայել»:

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՀԵՌԱԳ. ԳՈՐԾ.

6 դեկտեմբերի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ: Այսօր, Թագաւոր Կայսրի անուանակոչութեան օրը, Ցարսկոյէ Սէլօյի Մեծ տաճարում մատուցվեց հանդիսաւոր պատարագ: Ներկայ էին Թագաւորը, Թագուհին, Ալէքսանդրա Ֆէօդորօվնան, Նորին Մեծութեանց Օգոստափառ Աղջիկները, Մեծ Իշխանները և Իշխանուհիները: Առաւօտեան Նորին Մեծութեանը բաղդ ունեցան շնորհաւորել բոլոր զօրաբանակների հրամանատարները և զինուորական հաստատութիւնների պատգամաւորութիւնները:

Պետերբուրգում բոլոր եկեղեցիներում կատարվեցին հանդիսաւոր մաղթանքներ: Առանձնապէս հանդիսաւոր էր Իսաակիէվսկի տաճարում մատուցված պատարագը, որին ներկայ էին պետական շքախմբի, պալատի պաշտօնեաները, մինիստրները, դիպլօմատիական մարմնի ներկայացուցիչները, Պետական Դումայի և Խորհրդի անդամները և բարձրաստիճան անձինք: Մայրաքաղաքը զարդարված է դրօշակներով. շատ հաստատական և մասնաւոր շինութիւններ՝ գորգերով. երեկոյեան մայրաքաղաքը հրավառութեան մէջ էր:

Պետ. Հեռ. Գործակալութիւնը կայսրութեան զանազան քաղաքներից հեռագիրներ ստացաւ կատարված հանդիսաւոր մաղթանքների և զօրահանդէսների մասին:

Կալուգայում, Կոստրօմայում, Քութայիսում, Սամարայում, Օրենբուրգում, Սէվաստօպօլում, Գանձակում, Զուգդիդում, Խօլմում, Մօսկվայում և անդրկովկասեան երկաթուղիների գծի վրա թեթևացրել են ադմինիստրատիվ կարգով բանտարկվածների վիճակը, շատերին արձակել են բոլորովին:

Մի օրում խոլերայով հիւանդացան 9, մեռան 8 հոգի:

ՄՕՍԿՎԱ: Հանդիսաւորութեամբ բացվեց հակալկօհօլային ցուցահանդէսը, որ կազմել է ժողովրդական ընթերցանութիւնների մասնաժողովը: Զանազան տեղերից ստացվեցին շնորհաւորական հեռագիրներ:

ՎԵԱՏԿԱ: Վախճանվեց «Труды Вятской Учебной Архивной Коммиссіи»-ի խմբագիր, տեղական պատմաբան Վերէշչագինը:

ՏՐՕԿԻ: Վիսօկի-Դվօր կոչված աւանում այրվեցին 30 տներ, շատ մասնաւոր խանութներ և արքունական կրպակը: Մարդկային զոհեր բարեբաղդաբար չը կան: Շատ ընտանիքներ մնացին անապաստան:

ԿԻԵՎ: Սպառողական ընկերութիւնների ներկայացուցիչների համագումարը փակվեց:

ՍՏԱՒՐՕՊՕԼ (Նահանգական): Բացվեց նահանգի մանր վարկի հաստատութիւնների ներկայացուցիչների համաժողովը: Եկել են 129 հոգի:

ՎԼԱԴԻԿԱՎԿԱԶ: Բեսլանի և Նազրանի միջև խորտակվեց ապրանքատար գնացքը: Ճանապարհը փչացած է:

7 դեկտեմբերի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ: Թագաւոր Կայսրի անուանակոչութեան օրը մաղթանքներ կատարելու մասին հաղորդում են Բերլինից, Վիեննայից, Բելգրադից, Սօֆիայից, Հէլսինգֆօրսից, Ցետինեէից և այլն:

ԽԱՐԿՕՎ: Եկաւ առևտրի մինիստրի օգնական Կոնօվալօվը լեռնահանքատէրերի համագումարի աշխատանքներին մասնակցելու համար:

ԳՐՕԴՆՕ: Բէլօստօկի մօտերը չորս չարագործներ յարձակվեցին Ցիտրօնի ֆաբրիկայի գրասենեակի վրա, սպանեցին վարպետին, յափշտակեցին 696 ռուբլի և անյայտացան:

ԵԱՐՕՍԼԱՒ: Նահանգապետի, Մօսկվայի ուսումնարանական շրջանի հոգաբարձուի, քաղաքի և գէմստվային ներկայացուցիչների ներկայութեամբ հանդիսաւորութեամբ բացվեց Եարօսլաւի ուսուցչական ինստիտուտը, որին կից հաստատված է քաղաքային մի դպրոց:

ԿԻԵՎ: Քաղաքը յայտարարված է խոլերայից ապահով:

ՎԻԷՆՆԱ: Պատգամաւորների պալատը երկարատև վիճաբանութիւններից յետոյ 282 ձայնով ընդդէմ 139-ի ընդունեց այն օրինագիծը, որ լիազօրութիւն է տալիս կառավարութեան շարունակել առևտրական madus vivendi-ն, որ գոյութիւն ունի մինչև օրս Սերբիայի, Բուլգարիայի և Մեքսիկայի հետ: Ընդունելով ուրիշ մի քանի մանր օրինագծեր, պալատը ցրվեց մինչև ծննդեան տօները:

ԼՕՆԴՕՆ: Ծովային իրաւունքի հարցերը քննող միջազգային կօնֆերէնցիան մօտաւոր տօների պատճառով իր պարապմունքները դադարեցրեց: Տեղի ունեցան վեց ընդհանուր ժողովներ, ուր, ի միջի այլոց, քննվեցին բլօկադի և կուռող պետութիւնների առևտրական նաւերի հարցերը: Այս հարցերի նկատմամբ համաձայնութիւն կայացաւ:

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Յ. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ներկայ դեկտեմբերի 2-ին իմ ազգական ՎԱՐԴԱՆ ՂԱՄԲԱՐԵԱՆԸ «Մշակի» № 266-ի մէջ յայտարարել էր ինչ-որ մուրհակների վերաբերեալ, որոնք տրված են եղել ինձ մի քանի տարիների ժամանակամիջոցում: Հերքել, որ մեր մէջ այդպիսի յարաբերութիւն չէ եղել և տալ իմ կողմից մի որևէ բացատրութիւն այդ առիթով, ես գտնում եմ միանգամայն անտեղի և աւելորդ, քանի որ, վաճառականութեան մէջ, դա ոչ յանցանք է և ոչ էլ բացառութիւն: Ինչ վերաբերում է յայտարարութեան այն կէտին, որ իբրև նրա մուրհակները ես պահում եմ, բոլոր գումարը վճարված է և հարկաւոր է համարել ոչնչացված, այդ միանգամայն սուտ է և զրպարտութիւն: Այն մուրհակները, որոնց թիւը մի առ մի յայտարարութեան մէջ գրված են, եթէ իսկապէս բոլորն էլ գոյութիւն են ունեցել, հաւանական է, որ վերադարձված կը լինեն իր ժամանակին, որովհետև նրանք ինձ մօտ չեն գտնվում:

Մենք պ. Ղամբարեանի հետ ունեցել ենք և այժմ էլ մնում են չը վերջացված շատ հաշիւներ. նա ինձ պարտք ունի փողերով և բացի այդ նրա մօտ են եղել իմ առկօսաբեր թղթերը, որոնցից մի հատը միայն վերադարձրել է ինձ վերջերս, և չը նայելով որ ես բազում անգամ առաջարկել եմ հաշիւներս վերջացնել, բայց այդ պարոնը խոյս է տալիս: Ահա թէ ինչու յարգելի ազգականս դիմել է այդպիսի խաղերի, որպէսզի հնարաւորութիւն ունենայ արդարանալու դատարանի առաջ: Բայց հազիւ թէ այդ աջողվի նրան:

Թիֆլիսի II կարգի վաճառական՝
Հայրապետ Սարգսեան Ղամբարեան

1—1

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
ԲԺՇԿԱՊԵՏ Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ
Հիմնված 1880 թ.
(Գուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)
Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից
ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ՝

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան և վեներական (սիֆիլիս) հ.:
Կ. Մ. ՉԻԿՕՎԱՆԻ—$9^1/_2$—10 ժ. աչքի, ներքին և նեարդային:
Ջ. Ի. ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆ—10—11 ժ. մանկաբարձութեան, կանանց և երեխայոց հ.:
Ն. Տ. ՄՈՒԼԻՆ—10—12 ժ. ականջի, կոկորդի և քթի հիւ.:
Մ. Փ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներակ., վիրաբուժութեան և միզասեռ.
Ա. Մ. ՓՈՒՂԻՆՕՎ—12—1 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.:
Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—1—$1^1/_2$ ժ. ներքին և երեխայոց հիւ.:
ԿԻՆ-ԲԺԻՇԿ Ա. Մ. ՏՈՒՐԲՕՎԻՉ—$1^1/_2$—2 ժ. մանկաբարձութեան:
Գ. Յ. ԳՈՒՐԳԵՆՕՎ—12—$12^1/_2$ ժ. կանանց և մանկաբարձութեան:

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ՝

Օ. Վ. ԳԵՑԵՎՕԿԱՅԱ-ԷՆԳԵԼ—6—$6^1/_2$ ժ. մանկաբարձ., կանանց և երեխայոց հ.:
Ի. Ֆ. ՄԱՐՑԻՇԵՎՍԿԻ—6—7 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.:
Վճարը 50 կ.: Զքաւորները ձրի: Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին:
Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԲԺԻՇԿ Ն. Ա. ԵԱՐԱՄԻՇԵԱՆ
Ներքին եւ երեխայոց
Հիւանդութիւնների
ԸՆԴՈՒՆՈՒՄ Է { առաւօտեան 12—2 ժ. / երեկոյեան 5—7 ժ.
Օլգինսկայա փողոց, № 14.
(շ. ե. հ.) 20—18

ԲԺԻՇԿ
Ա. Մ. ԱՄԻՐԽԱՆԵԱՆ
Ներքին հիւանդութիւններ
Ընդունելութիւն ամեն օր { 11—12 ժ. առաւ. / 5—6 ժ. երեկ.
Վելիամինօվսկայա փող., № 10.
(օ. մ.) 100—3

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ
պատգամաւորների
իմբանկարը
(1908 թ. նոյեմբերի 1-ին)
Աւտոտիպ ՊՕՍՏ-ԿԱՐՏ
100 հատը 2 ր. 50 կ., հատը՝ 5 կոպ.
Դիմել՝ Фото-цинког. С. Сэгомоняна, Базарная 20, Тифлисъ.
(ե. հ. կ.) 5—2

Դեկտեմբերի 10-ից մինչև 18-ը
ի ցոյց կը դրվեն և կը ծախվեն
«ՄԵՂՈՒ»
ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՏԱՆ ՄԷՋ
պատրաստված իրերը և կողմնակի չքաւոր կանանց ձեռագործները: Մանկական ըղդեստներ և սպիտակեղէն, բազմատեսակ գօգնոցներ մանուկների և մեծերի համար, նորածին մանկան օժիտ, տիկնանց ներքին շրջազգեստներ, թէյի և խոհանոցի սրբիչներ, շրջանակներ, պապկաներ, օրացոյցներ, արհեստական ծաղիկներ մեծ քանակութեամբ գլխարկների և զէյրանների համար, զարդարված կողովներ, թղթից շինած գըլխարկներ և ուրիշ տօնածառի զարդեր, կոտիլիօնի նորութիւններ, հագցրած տիկնիկներ, երկու հատ շքեղ մետաքսեայ եապօնական վերմակներ, բարձեր և ուրիշ շքեղ ձեռագործներ:
Գները չափաւոր են:
Վաճառքը լինելու է ամեն օր՝ առաւօտեան 10 ժ. մինչև 7-ը: 3-ից մինչև 4 ժամը relâche. Մուտքը ձրի է:
(հ. շ. ե. հ.) 4—3

ՖԱԼԻԷՐԻ ՖՕՍՖԱՏԻՆ
Դուրեկան կերակուր, ամենայարմարը երեխաների համար, սկսած 6—7 ամսական հասակից մինչև 10 տարեկան հասակը, գըլխաւորաբար ծծից կտրած ժամանակ և աճման շրջանում: Հեշտացնում է ատամների դուրս գալը և պայմանաւորում է ոսկորների համաչափ զարգացումը: Ծախվում է դեղատնային խանութներում և դեղավաճառանոցներում:
(հ.) 10—10

«Կախաղան հանված եօթ հոգու պատմութիւնը»
Լէօնիդ Անդրէևի, նուիրված կոմս Լ. Ն. Տօլստօյին.
Հեղինակի պատկերով, կենսագրութեամբ և պրոֆ. Կ. Ժակօվի առաջաբան-յօդուածով: Գինը՝ ճանապարհածախքով՝ 50 կ.: Կարելի է և նամականիշներ ուղարկել: Վերադիր վճարով 20 կոպ. թանկ: Գրավաճառանոցներին սովորական զեղչ: Մանրամասն յայտարարութիւնը ձրիաբար: Պահանջները հասցէագրել. Петербургъ, Лѣсной Корпусъ, Книгоиздательство Ясная Поляна.
(9, 18, յունվ 18) 182372 3—1

ԿԵՆՏՐՕՆԱԿ. ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑՈՒՄ
վաճառվում են
հանգուցեալ վիպասան
ՄՈՒՐԱՑԱՆԻ
(Գր. Տէր-Յովհաննիսեանի) երկերի ժողովածուի մնացած սակաւաթիւ օրինակները. գ. 1 ր. 50 կ., վայելուչ կազմով 2 ր.: Գումարով գնողներին սովորական զեղչ է լինում: Գրավաճառներին առանձին համաձայնութեամբ: Օտար տեղերից դիմել. Въ Тифлисъ, Центральной книжной торговлѣ.
(ե.) ապ. 10—5

ԱՆԱՍՆԱԲՈՒԺԱԿԱՆ
ԱՌՈՂՋԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ
ԵՒ
ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԲԺՇԿԱՐԱՆ
Դեղօրայք (կենդանիների համար)
ՄԻՍԱՔ ԽԱՐԱԽԱՆԻ
Գինն է պօստի ծախքով 40 կ.: Կարելի է ուղարկել պօստի մարկաներ:
Դիմել՝ Тифлисъ, Книжный магазинъ «Гуттенбергъ» Г. И. Галустяну.
3—3

1909 ԹՒԻ ՅՈՒՆՎԱՐԻ 1-ԻՆ
Լոյս է տեսնելու Թիֆլիսում
„ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍ"
ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ
ՄԵՐՁԱՒՈՐ և ՄՇՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ՝ պ. պ. Աբովեան Ս., Աթանասեան Աշ., Բուզուզեան Ա. բժ., Գիւզալեան Տ., Էլրանեան Ս., Մելիք-Բախտամեան Յ., Մխիթարեան Արշ., Շահպազեան Յով., Սահակեան Աւ. և Քալանթար Ալէք.:
«ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍԻ» նպատակն է մի կողմից ժողովրդականացնել գիւղատնտեսութիւնը գիւղատնտեսութեամբ պարապողների համար, իսկ միւս կողմից ուսումնասիրել մեր երկրի գիւղատնտեսական և տնտեսական կեանքն ու պայմանները՝ լինելով դրա արտայայտիչը:
«ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍԻՆ» աշխատակցելու և բաժանորդագրվելու հրաւիրվում են մեր բոլոր գիւղատնտես ընկերները, գաւառական և գիւղական ինտելիգենցիան և մանաւանդ գիւղացիները:
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆԸ
ՌՈՒՍԱՍՏ. տարին 3 ր., կէս տարին՝ 1 ր. 50 կ., ամիսը 40 կ.
ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ. տարին 4 ր., կէս տարին 2 ր., ամիսը 40 կ.
Հասցէն՝ Тифлисъ. Редакція Сельскохоз. журнала «ГЮХАТНТЕСЪ»
3—2 (շ. ե. հ.) Խմբագիր՝ Ա. ԱԹԱՆԱՍԵԱՆ

КАВКАЗСКІЕ МИНЕРАЛЬНЫЯ ВОДЫ
Министерство Торговли и Промышленности
НАТУРАЛЬНЫЯ СТОЛОВЫЯ ВОДЫ
„НАРЗАНЪ" Кисловодскъ.
„ЕССЕНТУКИ" № 20
Продажа вездѣ. Главный складъ въ Пятигорскѣ
Прейсъ-куранты безплатно.
17, 25, 2, 9) 82,038 27—27

1865 թ. 1870 թ. 1882 թ. 1896 թ.
ԿՐԿՆԱԿՕՇԻԿՆԵՐ
1860.
Т.Р.А.Р.М.
С.ПЕТЕРБУРГЪ.
Իսկականները միայն այս դրօշմով
ՌՈՒՍ-ԱՄԵՐԻԿԱԿԱՆ ՌԵԶԻՆԻ ՄԱՆՈՒՖԱԿՏՈՒՐԱՅԻ
ԸՆԿ. Ս.-ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳՈՒՄ
ԼՐԻՒ ԵՐԱՇԽԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ
լաւ յատկութեան համար

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳՈՒՄ, ՄՕՍԿՎԱՅՈՒՄ, ՌԻԳԱՅՈՒՄ, ԿԻԵՎՈՒՄ, ՎԻԼՆԱՅՈՒՄ, ԽԱՐԿՕՎՈՒՄ, ՕԴԵՍՍԱՅՈՒՄ, ՌՕՍՏՕՎՈՒՄ Դ./Վ., ԿԱԶԱՆՈՒՄ, ՎԼԱԴԻՎՕՍՏՕԿՈՒՄ, ԵԿԱՏԵՐԻՆԲՈՒՐԳՈՒՄ, ԻՐԿՈՒՏՍԿՈՒՄ, ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ, ՏԱՇԿԷՆՏՈՒՄ, ՍԱՐԱՏՕՎՈՒՄ
Նիժեգօրօդեան և Իրբիտեան տօնավաճառներում

ՄԵԾԱՔԱՆԱԿ ՎԱՃԱՌՔԸ
կատարում է
„ԼԵՕՊՕԼԴ ՆԵՅՇԵԼԼԵՐ"
ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՏՈՒՆԸ
(ե. ու.) 50—36